

Tutkimus yksityisten edunvalvojien tekemistä riskialttiista vuositileistä

Elina Jokinen

Tekijä Elina Jokinen	
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Tutkimus yksityisten edunvalvojien tekemistä riskialttiista vuositileistä	Sivu- ja liitesivumäärä 47 + 4
<p>Suomessa on henkilöitä, jotka eivät ikänsä tai terveydentilansa puolesta kykene itse hoitamaan taloudellisia asioitaan. Tätä varten heillä on edunvalvoja. Lapsen edunvalvojana toimivat lähtökohtaisesti lapsen huoltajat ja aikuisen edunvalvojana toimii hänelle määrätty täysi-ikäinen henkilö. Aikuisen edunvalvoja voi olla yksityishenkilö taikka yleinen edunvalvoja, joka toimii tehtävässä työnsä puolesta. Holhousviranomaisen valvoo edunvalvojen toimintaa. Valvonta perustuu vuositiliin, jonka edunvalvoja antaa vuosittain maistraattiin tarkastettavaksi. Vuositilien tarkastamista ohjaavat laki holhoustoimesta (1.4.1999/442) ja hyvä tarkastustapa.</p> <p>Opinnäytetyössä tutkittiin yksityisten edunvalvojen tekemissä vuositileissä ilmenneitä omaisuuden hoidon riskejä. Työ rajattiin Uudenmaan maistraatin Espoon yksikön valvomiin edunvalvontoihin. Tarkoituksena oli selvittää, miten riskejä voisi ennaltaehkäistä. Tätä varten oli selvitettävä, millaisia riskejä vuositileistä käy ilmi, milloin riskit esiintyvät ensimmäisen kerran ja millaiseen omaisuuteen riskit liittyvät. Osa työstä toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa analysoitiin vuositilien ja niihin liittyvien dokumenttien sisältöä ja aikajanaa. Sisällön perusteella aineisto luokiteltiin. Lopuksi hyödynnettiin määrällistä tutkimusta, jotta erilaisten riskien esiintymistiheys saatiin näkyväksi. Alaikäisten ja täysi-ikäisten tapauksia käsiteltiin omina ryhminään, koska omaisuuden hoito poikkeaa toisistaan. Aineistoa kerättiin 11.9.-31.12.2018 ja se analysoitiin 1.1.-20.3.2019. Aineistoa käsiteltiin siten, etteivät yksittäiset tapaukset ole tunnistettavissa, eivätkä salassa pidettävät tiedot päädy ulkopuolisille.</p> <p>Riskialttiissa vuositileissä lasten varallisuus oli useimmiten tullut perintönä. Riskit liittyivät eniten rahojen lainaamiseen, vuositilien laiminlyönteihin ja kuolinpesän hoitoon. Yli puolet riskeistä oli nähtävissä kolmen vuoden sisällä edunvalvonnan alkamisesta. Tulosten perusteella ennaltaehkäisevät toimenpiteet ja neuvonta kannattaa kohdistaa nimenomaan edunvalvonnan alkuun. Omaisuusluettelo ja ensitili kannattaa antaa kokeneen vuositilien tarkastajan tarkastettavaksi. Tekeillä oleva sähköinen ja osin automatisoitu asianhallintajärjestelmä helpottanee vuositilien saamista maistraattiin tulevaisuudessa.</p> <p>Riskialttiissa vuositileissä täysi-ikäisten varallisuus koostui pääosin rahasta ja asunnosta. Vuositilien riskit liittyivät rahojen lainaamiseen ja käyttöön. Merkittävä osa riskeistä näkyi heti ensitilissä. Riskejä kannattaa ehkäistä jo edunvalvojan määräämisvaiheessa opastamalla rahankäyttöön liittyvissä asioissa. Omaisuusluettelon tarkastamiseen kannattaa panostaa.</p>	
Asiasanat riskialtis, vuositili, edunvalvoja, edunvalvonta, hyvä tarkastustapa	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusongelmat	2
1.2	Opinnäytetyön rajaus ja rakenne.....	3
1.3	Keskeiset käsitteet	4
2	Vuositilien tarkastuksen tietoperusta	6
2.1	Hyvä tarkastustapa	7
2.2	Omaisuusluettelo ja sen tarkastaminen.....	9
2.3	Vuositili ja sen tarkastaminen.....	10
2.4	Vuositilien vaativuusluokittelu.....	12
2.5	Holhousviranomaisen keinot puuttua edunvalvojan toimintaan	13
2.6	Vuositilien tarkastukseen liittyvät riskit	16
3	Tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmät	20
3.1	Uudenmaan maistraatin esittely	20
3.2	Tutkimusaineisto	20
3.3	Tutkimusmenetelmät.....	22
4	Tutkimus	24
4.1	Alaikäisten päämiesten suhde edunvalvojaan	24
4.2	Alaikäisten omaisuus ja tulot	24
4.3	Alaikäisten omaisuuden hoitamisen riskit	26
4.4	Riskien alkamisajankohta alaikäisten omaisuudessa	29
4.5	Maistraatin toimenpiteet alaikäisten riskitapauksissa	30
4.6	Täysi-ikäisten päämiesten suhde edunvalvojaan	32
4.7	Täysi-ikäisten omaisuus ja tulot	33
4.8	Täysi-ikäisten omaisuuden hoitamisen riskit	34
4.9	Riskien alkamisajankohta täysi-ikäisten omaisuudessa.....	37
4.10	Maistraatin toimenpiteet täysi-ikäisten riskitapauksissa.....	38
5	Tutkimustulokset	41
6	Pohdinta.....	44
	Lähteet	46
	Liitteet.....	48
	Liite Vuosi- ja päätöstililomake	48

1 Johdanto

Oikeusvaltiossa heikommassa asemassa olevien kansalaisten edut ja oikeudet halutaan turvata. Edunvalvoja on henkilö, joka hoitaa alaikäisen tai täysi-ikäisen päämiehensä taloudellisia asioita tämän puolesta. Edunvalvojalla on merkittäviä oikeuksia. Hänen harkinnassaan on esim., myydäänkö päämiehen asunto vai ei. Kun edunvalvoja haluaa myydä asunnon, hän hakee myynnille lupaa holhousviranomaiselta. Holhousviranomainen varmistaa, että myyminen on päämiehen edun mukaista. Edunvalvojalla on myös velvollisuuksia, kuten tehdä vuosittain selvitys viranomaiselle siitä, miten hän on hoitanut päämiehensä omaisuutta.

Edunvalvoja on joko yksityishenkilö tai työnsä puolesta tehtävää hoitava yleinen edunvalvoja. Alaikäisen edunvalvoja ovat syntymästä asti hänen huoltajansa. Edunvalvojan tehtävä alkaa maistraatin tai käräjäoikeuden päätöksellä. Edunvalvonta merkitään holhousasioiden rekisteriin, jos alaikäisen bruttovarat ylittävät 20 000 euroa taikka täysi-ikäisen terveydellinen tila vaatii lääkärin arvion mukaan edunvalvojan määräämistä. Rekisteriinmerkinnän jälkeen edunvalvojan toimintaa alkaa valvoa viranomainen eli maistraatin holhoustoimi. Vuoden 2020 alusta maistraatit ja Väestörekisterikeskus yhdistyvät yhdeksi valtakunnalliseksi virastoksi. Tuleva Digi- ja väestötietovirasto tarjoaa sen jälkeen holhoustoimen oikeusturvapalveluja. Holhousviranomainen hoitaa edunvalvojan määräämiseen liittyviä asioita ja valvoo edunvalvojan toiminnan laillisuutta. Laillisuutta valvotaan lupaprosessien ja vuosittain tehtävien vuositilien avulla. (HolhTL 8 §, 66 §; laki Digi- ja väestötietovirastosta 304/2019.)

Edunvalvonnan tavoite on turvata päämiehen etu ja varallisuuden säilyminen päämiehen tarpeita varten. Kiinnostavaa onkin, kuinka omaisuuden hoitamiseen liittyviä riskejä voisi ennaltaehkäistä. Sitä tutkittiin tässä opinnäytetyössä.

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusongelmat

Tutkimuksen tarkoitus on luokitella Uudenmaan maistraatin Espoon yksikön yksityisten edunvalvojien omaisuuden hoitamisen riskit, kartoittaa riskityyppien määrät ja etsiä keinoja, miten omaisuuden hoitamisen riskeihin voidaan vastata. Holhoustoimen vuositileistä ei ole olemassa valmista riskityyppien luokittelua. Luokittelun tekemisessä tutkimuksen tekijä on hyödyntänyt omaa ammattitaitoaan ja kokemustaan vuositilien tarkastajana Espoon yksikössä. Tiedossa on, mihin ongelmat useimmiten liittyvät. Opinnäytetyössä sovelletaan tilintarkastuslaissa tarkoitettua tilintarkastuksen keinoja vastata holhoustoimen vuositileissä havaittuihin riskeihin. Vaikka kirjanpitolaki, tilintarkastuslaki tai kansainväliset tilintarkastusstandardit eivät sääntele holhoustoimen vuositilien tarkastusta, voi niistä hakea apua ja tukea ongelmien ratkaisemiseen.

Yksityisten edunvalvojien tekemissä vuositileissä esiintyvistä riskeistä ei ole julkaistu tutkimuksia laajalle yleisölle. Paikallisesti on saatettu kartoittaa erilaisia tapauksia, ja käyttää niitä oman maistraatin sisäisissä koulutuksissa. Julkinen tieteellinen pohdinta on keskittynyt edunvalvonnan oikeudellisiin ongelmiin ja yleisten edunvalvojien valvontaan. Vuositilien taloudellinen ja kirjanpidollinen puoli kiinnostivat kirjoittajaa itseään ja työnantaja näki aiheesta olevan hyötyä työyhteisölle. Siksi tutkimus käynnistettiin.

Tutkimusongelmana on, miten yksityisten edunvalvojien aikaansaamia riskejä omaisuuden hoitamisessa voidaan ennaltaehkäistä edunvalvonnassa. Jotta pääongelmaan saadaan vastauksia, on selvitettävä, millaisia riskejä vuositileistä käy ilmi, milloin riskit esiintyvät ensimmäisen kerran edunvalvonnan alkamisesta ja millaiseen omaisuuteen riskit liittyvät.

Opinnäytetyön pääongelma:

1. Miten yksityisten edunvalvojien aikaansaamia riskejä omaisuuden hoitamisessa voidaan ennaltaehkäistä edunvalvonnassa?

Opinnäytetyön alaongelmat:

2. Millaisia riskejä vuositileistä käy ilmi?
3. Milloin riskit esiintyvät ensimmäisen kerran edunvalvonnan alkamisesta?
4. Millaiseen omaisuuteen riskit liittyvät?

Alla olevassa peittomatriisissa on esitetty alaongelmien yhteys vuositilien tarkastuksen tietoperustaan ja tutkimuksen tuloksiin. Yhteys on esitetty opinnäytetyön kappaleiden numerointia käyttäen.

Taulukko 1. Peittomatriisi

Alaongelma	Tietoperusta	Tutkimustulokset
Millaisia riskejä vuositileistä käy ilmi?	2.5, 2.6	4.3, 4.8
Milloin riskit esiintyivät ensimmäisen kerran edunvalvonnan alkamisesta?	2.2, 2.3	4.4, 4.9
Millaiseen omaisuuteen riskit liittyivät?	2	4.2, 4.7

1.2 Opinnäytetyön rajaus ja rakenne

Tämän opinnäytetyön tutkimuksen kohteena olivat Uudenmaan maistraatin Espoon yksikössä riskialttiin vaativuusluokan saaneet yksityisten edunvalvojien tekemät vuositilit. Vaativuusluokittelu on holhousviranomaisten valtakunnallinen kriteeristö, jota käytetään mm. työn suunnittelun apuna. Näin esim. riskialttiit vuositilit otetaan muita vaativuusluokkia nopeammin tarkastukseen. Kunkin vuositilin vaativuus arvioidaan aina uudelleen vuositilien tarkastamisen yhteydessä seuraavaa vuotta silmällä pitäen. Arvioinnin tekee vuositilien tarkastaja.

Vuositili on riskialtis, jos esim. edunvalvojan toiminnassa on väärinkäytöksiä, edunvalvojan tekemät oikeustoimet eivät ole päteviä tai varoja ei hoideta huolellisesti ja päämiehen etu huomioiden.

Yleisten edunvalvojien tekemät vuositilit rajattiin tutkimuksesta pois, sillä ne ovat lähtökohdaisesti ammattimaisesti tehtyjä ja riskien mahdollisuus omaisuuden hoitamisessa on merkittävästi yksityisiä edunvalvojia pienempi. Lisäksi yleinen edunvalvoja tekee työtään virkavastuulla. Myös sijoitusriskit rajattiin tutkimuksesta pois. (Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 477/2016 4 §.)

Opinnäytetyö on jaettu viiteen osioon. Ensimmäiseksi kappaleessa 2 on vuositilien tarkastuksen tietoperusta. Siinä lukijalle esitellään mm. hyvä tarkastustapa, käydään soveltuvin osin läpi liiketalouden tilintarkastajien käyttämää tilintarkastusriskin käsitettä ja esitellään vuositilien tarkastajan keinoja puuttua edunvalvojan toimintaan.

Kappaleessa 3 on tutkimusmenetelmät ja siinä käydään läpi, mitä menetelmiä työssä käytettiin, miten riskien luokittelut tehtiin ja mistä aineisto saatiin.

Kappaleessa 4 on itse tutkimus. Kappaleessa 5 käydään läpi tärkeimmät tutkimustulokset ja peilataan esille tulleita riskejä kappaleen 2 tietoperustaan.

Lopuksi kappaleessa 6 tutkimuksen tekijä pohtii työn lopputulosta, lisäsikö opinnäytetyö tietoa vuositilien riskeistä ja kuinka luotettavana tietoa voidaan pitää.

1.3 Keskeiset käsitteet

Päämies on henkilö, joka ei alaikäisyytensä, terveydentilansa tai muun syyn takia kykene itse hoitamaan taloudellisia asioitaan. Hänen etujaan ja oikeuksiaan valvoo edunvalvoja.

Edunvalvoja on henkilö, joka hoitaa päämiehensä taloudellisia asioita tämän puolesta. Lapsella edunvalvoja on lähtökohtaisesti hänen huoltajansa. Aikuisen edunvalvojana toimii hänelle määrätty henkilö. Päämiehellä voi olla yksi tai useampia edunvalvojia. Tehtävään määrättävän edunvalvojan pitää olla sopiva edunvalvojaksi ottaen huomioon tehtävän laatu ja laajuus sekä taito ja kokemus taloudellisten asioiden hoitamisesta (HolhTL 5 §).

Holhousasioiden rekisteri on valtakunnallinen rekisteri henkilöistä, jotka ovat edunvalvonassa eli joilla on edunvalvoja. Ketään ei voida merkitä holhousasioiden rekisteriin ilman lakiin tai lääkärinlausuntoon perustuvaa syytä.

Edunvalvonta tarkoittaa holhoustoimen asiayhteydessä, että henkilöllä on edunvalvoja ja holhousviranomainen eli maistraatti valvoo edunvalvojan toimintaa.

Vuositili on edunvalvojan antama selvitys päämiehen omaisuudesta ja siinä tapahtuneista muutoksista tilikauden aikana. Vuositili tehdään vuosittain ja holhousviranomainen tarkastaa sen. Vuositilin mukana pitää lähettää tarvittavat tositteet omaisuudesta ja tilikauden tapahtumista. Vuositili tehdään yksinkertaista ja maksuperusteista kirjanpitoa käyttäen.

Hyvä tarkastustapa tarkoittaa, että vuositilien tarkastajan pitää saada riittävä ja oikea kuva päämiehen tilanteesta ja tilikaudella tapahtuneista merkittävistä muutoksista (Hallituksen esitys HE 203/2010, 22).

Liiketalouden tilintarkastajien käyttämä tilintarkastusriskin malli kuvaa tilintarkastajan asettamaa hyväksyttävää riskitasoa sille, että tilinpäätöksessä on olennaisia virheitä tai puutteita, tai ettei niitä huomata tarkastuksen aikana. Tilintarkastusriskin toteutumiseen vaikuttavat sekä yrityksen oma toiminta ja oma kontrolli, että tilintarkastajan kyky havaita puutteita. (Tomperi 2018, 33.)

Kirjanpitolaissa olennaisuus tarkoittaa sitä, että jokin yksittäinen tai useampi virhe tai puute on niin olennainen, että niiden vaikutus todennäköisesti vääristää sitä kuvaa, jonka yrityksen tilinpäätöksestä ja taloudellisesta tilanteesta saa. Tilintarkastuslain tarkoittamien tilintarkastajien kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa (ISA 320) todetaan, että olennaisuuden arviointi vaatii tarkastajalta tapauskohtaista harkintaa ja on aina sidoksissa yrityksen omaisuuteen, olosuhteisiin sekä tarkastettavaan tilikauteen. (KPL 3 luku 2a §; Halonen 2009, 132-134, 143.)

2 Vuositilien tarkastuksen tietoperusta

Tässä osiossa käydään läpi edunvalvonnan tarkoitusta ja holhousviranomaisen keinoja valvoa edunvalvoja. Kappaleessa 2.6 esitellään liiketaloudellisen tilintarkastuksen tapa kuvata tilintarkastusriskejä ja miten tilintarkastusriskin käsitettä voi soveltaa holhoustoimen vuositilien tarkastamiseen.

Kun täysi-ikäinen henkilö ei pysty terveydentilansa tai muun syyn takia valvomaan etuaan tai hoitamaan taloudellisia asioitaan, voi käräjäoikeus tai maistraatti määrätä hänelle edunvalvojan. Täysi-ikäisen edunvalvoja määrätään määräämisprosessilla. Prosessin aikana tarkistetaan valvonnan tarpeellisuus ja edunvalvojaehdokkaan soveltuvuus kuulemalla kirjallisesti tai suullisesti ehdokasta, päämiehen lähiomaisia ja päämiestä itseään, mikäli tämän terveydentila sen sallii. Tehtävään määrättävän edunvalvojan pitää olla sopiva edunvalvojaksi ottaen huomioon tehtävän laatu ja laajuus sekä taito ja kokemus taloudellisten asioiden hoitamisesta. Edunvalvojaehdokas antaa tehtävään suostumuksensa ja häneltä tarkistetaan, onko hän ymmärtänyt tehtävän tarkoituksen ja sen velvollisuudet. Täysi-ikäisen edunvalvoja siis tietää ennalta, mihin ryhtyy. Lapsen edunvalvojina ovat syntymästä asti hänen huoltajansa yhteisvastuullisesti. (HolhTL 5 §, 8 §, 66 §, 76 §.)

Edunvalvoja hoitaa talousasiat päämiehen puolesta. Edunvalvoja ottaa päämiehen omaisuuden hallintaansa, mutta ei voi käyttää sitä miten vain. Omaisuudesta on huolehdittava. Omaisuutta voi käyttää päämiehen hyväksi, hänen etunsa ja tarpeensa huomioiden. (HolhTL 37 §.)

Edunvalvonta merkitään holhousasioiden rekisteriin. Alaikäisen edunvalvonta merkitään rekisteriin, kun alaikäisen bruttovarat ylittävät 20 000 euroa. Alaikäisen rekisteröinti perustuu ilmoitusvelvollisuuteen. Alaikäisen edunvalvonta päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Täysi-ikäisen varallisuudelle ei ole rajaa. Täysi-ikäisen edunvalvonta jatkuu yleensä toistaiseksi. (HolhTL 8 §, 66 §.)

Vuoden 2020 alkuun asti edunvalvojan toimintaa valvoo maistraatin holhoustoimi. Sen jälkeen holhoustoimi siirtyy osaksi uutta valtakunnallista Digi- ja väestötietovirastoa. Edunvalvojan toimintaa valvotaan omaisuusluettelon, vuositilien ja lupaprosessin avulla. Holhoustoimilain mukaan edunvalvoja tarvitsee tiettyihin oikeustoimiin, esim. asuntokauppaan, holhousviranomaisen luvan. Ilman lupaa sopimus ei ole pätevä. Edunvalvoja on velvollinen toimittamaan vuositilin maistraattiin joka vuosi, ellei pidemmälle tilikaudelle ole perusteita. Vuositilissä edunvalvoja selvittää maistraatille, miten päämiehen omaisuutta on hoidettu. Edunvalvojalta ei vaadita kaksinkertaista eikä suoriteperusteista kirjanpitoa.

Tapahtumat ilmoitetaan vuositulissa maksuperusteisuuden mukaan, eikä menoja tarvitse jaksottaa. Miikka Laitia on tehnyt opinnäytetyön Yksityisten edunvalvojien valvonnasta Laurean ammattikorkeakouluun vuonna 2017. Opinnäytetyön tutkimuksen perusteella 71,43 % maistraateista piti omaisuusluetteloita ja vuositilejä riittävinä dokumentteina edunvalvojien valvontaan. Tutkimuksesta kävi myös ilmi, että maistraatit toivoivat edunvalvojille yhtenäistä ja sähköistä kirjanpito-ohjelmaa. (HolhTL 34 §, 51 §; Laitia 2017, 18, 20.)

Holhustoimen virkamiesten työtä ohjaavat laki holhustoimesta, asiantuntijoiden tulkinnat kyseisestä laista sekä Itä-Suomen aluehallintovirasto. Maistraatin ratkaisuihin voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta tai kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle. Maistraattien valtakunnallinen holhustoimen tilintarkastuksen kehittämistyöryhmä on laatinut Ohjeita holhustoimen tilintarkastuksesta -nimisen ohjeistuksen. Ohjeistus valmistui 2012. Sen tarkoitus on yhtenäistää maistraattien vuositilien tarkastuskäytäntöjä. Samalla lailla kuin liiketaloudellisten tilinpäätösten tilintarkastuksessa, myös holhustoimen vuositilien tarkastuksessa halutaan varmistua siitä, että vuositulissa annetut tiedot ovat oikeita. Tarkastus perustuu tositteisiin. Vuositilit tarkastetaan hyvää tarkastustapaa noudattaen, ellei laki anna muuhun edellytyksiä. Tapauskohtaista harkintaa vuositilien tarkastaja käyttää, kun hän arvioi, kuinka laajasti yksittäisen vuositilin tapahtumat pitää selvittää. (HolhTL 56 §, MOK 52/2010, 2; HE 203/2010, 22; Maistraatti 2019.)

2.1 Hyvä tarkastustapa

Holhustoimilain tavoite on päämiehen edun turvaaminen. Laki sääntelee pääsääntöisesti taloudellisten asioiden hoitamista ja sen valvontaa. Henkilöä koskevia asioita valvotaan epäsuorasti vuositilien tarkastuksen yhteydessä. Laki holhustoimesta ohjaa valvovaa viranomaista tarkastamaan vuositilin tai päätöstilin viipymättä sen saapumisen jälkeen. Vuositili on tarkastettava hyvän tarkastustavan mukaisesti, ellei muuta johdu (HolhTL 56 §).

Hallituksen esityksen (HE 203/2010, 22) mukaan hyvään tarkastustapaan kuuluu tarkastaa ainakin, että

- varallisuus on pidetty erillään edunvalvojan varoista
- vuositilissä olevat tiedot varoista ja veloista vastaavat tositteissa olevia tietoja
- edunvalvoja ei ole tehnyt kiellettyjä lahjoituksia
- luvanvaraiselle oikeustoimelle on haettu maistraatin lupa
- edunvalvoja ei ole toiminut esteellisesti
- päämiehelle on annettu kohtuulliset käyttövarat
- edunvalvoja ei ole tehnyt oikeustoimia tai omaisuuden hoitoon liittyviä toimenpiteitä, jotka ovat päämiehelle selvästi epäedullisia
- päämiehen varallisuudessa ei ole tapahtunut selittämättömiä muutoksia
- tukien ja etuuksien hakemisessa ei ole laiminlyöntejä
- edunvalvojan palkkion suuruusluokka on oikea.

MOK 52/2010 ohjeiden mukaan hyvä tarkastustapa on sitä, että tarkastaja saa kokonaiskuvan päämiehen tilanteesta ja tilikaudella tapahtuneista merkittävistä muutoksista. Vuositilin pitää antaa riittävä ja oikea kuva siitä, miten edunvalvoja on hoitanut tehtävänsä.

Edellisen vuositilin merkintöihin ja siinä annettuihin ohjeistuksiin pitää tutustua, jotta voi saada käsityksen, onko edunvalvoja reagoinut niihin oikealla tavalla. Tilikauden varat ja velat tulee olla ilmoitettu oikein ja ne on voitava tarkastaa tositteista. Tulot ja menot silmäilläään tiliotteista ja niiden suuruusluokka tarkistetaan. Tarvittaessa tarkastetaan muitakin menotositteita ja selvityksiä. Tilitapahtumien pitää olla järkeviä päämiehen kannalta ja talouden pysyä tasapainossa. Omaisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin pitää kiinnittää huomiota. Samaan tapaan kuin liikelatouden tilinpäätöksistä, myös holhustoimen vuositileistä tarkastetaan jatkuvuuden periaate: edellisen tilikauden lopun tilanne aloittaa uuden kauden. Lopuksi vuositilien tarkastaja arvioi vuositilin vaativuusluokan. (Heikkinen, Heusala, Mäkelä & Nuotio 2003, 134.)

Hyvään tarkastustapaan kuuluu myös virkamiehen henkilöön liittyvä tapanormisto. Virkamiehen pitää olla huolellinen, objektiivinen, riippumaton, rehellinen, ammattitaitoinen ja pitää työssä saamansa tieto salassa. Vuositilien tarkastajan pitää luovuttaa vuositili kollegan tarkastettavaksi, jos huomaa olevansa itse esteellinen sitä tarkastamaan. Virkamiestä ohjaavat hallintolain 2 luvun 6 §:n mukaan hyvän hallinnon oikeusperiaatteet, jossa jokaisella on kohdeltava tasapuolisesti. Viranomaisella saa käyttää toimivaltaansa vain lain mukaan hyväksyttävissä tarkoituksissa. Toimien pitää olla puolueettomia ja ”oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden”. Virkamies on velvollinen neuvomaan, käyttämään hyvää kieltä, palvelemaan asianmukaisesti ja viivyttämättä, selvittämään tilannetta ja kysymään asianosaisen mielipidettä. Häneltä edellytetään asemansa ja tehtäviensä mukaista käytöstä. Virkavastuu ohjaa vuositilien tarkastajaa tarkastamaan laadukkaasti. (Heikkinen ym. 2003, 18; HL 2 luku 6 §; VirkamiesL 14 §; Sarja 2011, 140-141.)

2.2 Omaisuusluettelo ja sen tarkastaminen

Rekisteriinmerkinnän jälkeen holhousviranomaisen pyytää edunvalvojaa tekemään päämiehen omaisuudesta omaisuusluettelon. Omaisuusluettelo on edunvalvonnan alkutilanne. Luettelossa pitää ilmoittaa päämiehen varat ja velat edunvalvonnan alussa. Holhous-toimilaissa ei anneta ohjeita omaisuusluettelon tarkastamisesta, mutta mainitaan, että luettelosta ilmenevän omaisuuden perusteella on mahdollista muuttaa tilikauden pituutta. Holhoustoimen tilintarkastuksen kehittämistyöryhmä suosittelee, että omaisuusluettelo tarkastetaan hyvän tarkastustavan mukaisesti heti sen saavuttua maistraattiin. Edunvalvonnan alkaessa edunvalvojat ovat vastaanottavaisempia maistraatin neuvoja kohtaan ja korjaavat toimintaansa oikeaan suuntaan. Lisäksi ongelmat saatetaan havaita jo tässä vaiheessa ja niihin pystytään puuttumaan. (HolhTL 53 §; MOK 52/2010, 18.)

Omaisuusluettelo merkitään saapuneeksi maistraattien asianhallintajärjestelmään Maisaan. Jos omaisuusluettelo ei tule määräaikaan mennessä, muistutetaan edunvalvojaa asiasta kirjeellä. Omaisuusluettelon mukana pitää antaa tositeaineisto, jotta omaisuusluettelossa ilmoitetut tiedot voidaan tarkastaa. Tositeaineiston pitää olla riippumattomista lähteistä peräisin, jotta sitä voidaan pitää luotettavana. Luotettavia tositteita ovat mm. pankin saldotodistus tai isännöitsijätodistus. Tarkastuksessa käydään läpi pankkitilien omistaja- ja saldotiedot, päämiehen asumistilanne, velat ja saatavat, vireillä olevat oikeustoimet, käyttövarat, arvopaperit, kiinteä omaisuus, osuudet kuolinpesiin, testamenttimääräykset kuolinpesän omaisuudesta ja voimassa olevat sopimukset, esim. vuokrasopimukset. Myös säännölliset tulot ja menot katsotaan. Tarkastuksessa pitää varmistua, että päämiehen omaisuus on hänen omissa nimissään. Varallisuus ilmoitetaan markkina-arvossa tai käypässä arvossa. Käypää arvoa on toisinaan vaikea osoittaa. Varovaisuuden periaatteen mukainen arvo on silloin esim. kiinteistön verotusarvo. Maistraatti tukeutuu varallisuuden arvoja tarkastaessaan tuoreeseen perukirjaan, asiantuntijalausuntoihin, saatuihin tositteisiin, kuten arvopaperiote tai saldotodistus sekä edunvalvojan valistuneeseen arvioon. (MOK 52/2010, 18-19; Heikkinen ym. 2003, 113-115.)

Omaisuusluettelon tarkastaja, tieto mahdollisesta huomautuksesta ja tarkastuksen päivämäärä merkitään asianhallintajärjestelmä Maisaan. Tarkastaja voi tehdä omaisuusluetteloon merkintöjä, esim. korjata virheellisiä saldoja, lisätä puuttuvia yksilöintitietoja tai vahvistaa summien oikeellisuuden. Tarkastaja tekee huomautusmerkinnän, jos tarkastuksessa on huomattu riskin mahdollisuus tai muu edunvalvojan ohjeistusta vaativa seikka. Edunvalvojalle annetaan asiassa neuvontaa. Omaisuusluettelo ja siihen liittyvä oleellinen aineisto säilytetään maistraatissa päämiestä koskevien asiakirjojen joukossa.

Maistraattien tilintarkastuksen kehittämistyöryhmä suosittelee, että edunvalvojalle lähetetään jäljennös omaisuusluettelosta, jos siihen on tehty korjausmerkintöjä. Silloin edunvalvoja voi hyödyntää omaisuusluettelon tietoja, kun hän tekee ensimmäistä vuositiliä. Ensimmäisen vuositilin avaavat saldot ovat samat kuin omaisuusluettelossa ilmoitetut tiedot. (MOK 52/2010, 19.)

2.3 Vuositili ja sen tarkastaminen

Edunvalvoja tekee vuositilin pääsäännön mukaan joka vuosi. Vuositilin perusteella seurataan, että edunvalvoja hoitaa päämiehensä taloudellisia asioita holhoustoimilain mukaisesti ja ajatellen päämiehen etua. Holhoustoimen vuositilin tarkastusprosessiin kuuluvat tarkastuksen suunnittelu, työn organisointi, riskien arviointi ja riskeihin vastaaminen. Tarkastuksen yhteydessä kerätään evidenssiä eli näyttöä, jolla varmistutaan vuositilissä ilmoitetun varallisuuden ja tapahtumien oikeellisuudesta. Vuositilin pitää antaa oikea ja riittävä kuva päämiehen taloudellisesta tilanteesta. Evidenssin pitää olla luotettavaa, tarkoitukseen soveltuvaa, relevanttia ja sitä pitää olla tarpeellinen määrä. (Tomperi 2018, 33; Halonen 2009, 82-87, HE 203/2010, 22, MOK 52/2010, 11.)

Vuositilin tilikausi on kalenterivuosi. Poikkeuksina ovat ensitili eli ensimmäinen vuositili ja päätöstili eli viimeinen vuositili. Näissä vuositileissä tilikausi määräytyy edunvalvonnan alkamis- ja päättymispäivän tai omaisuuden saantopäivän mukaan. Holhoustoimilain 51 §:n mukaan edunvalvojalla on kolme kuukautta aikaa tilikauden päättymisestä antaa vuositili maistraattiin eli viimeistään 31.3. Vuositilin saapumispäivämäärä merkitään asianhallintajärjestelmää Maisaan. (Heikkinen ym. 2003, 21.)

Maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö MOK on asettanut maistraateille tavoitteeksi tarkastaa yksityisten edunvalvojien vuositilit 3,8 kk kuluessa niiden saapumisesta. Tavoiteajalla on pyritty varmistamaan, että valvonnassa päästään nopeasti puuttumaan omaisuuden hoidon epäkohtiin ja ohjaamaan edunvalvojaa toimimaan toivotulla tavalla. Lisäksi Maistraattien tilintarkastuksen kehittämistyöryhmä suosittaa priorisoimaan ensimmäiset vuositilit ja riskialttiiksi luokitellut tilit. Siten myös vuositilien vaativuusluokittelulla pyritään helpottamaan tarkastuksen suunnittelua, riskien arviointia ja tehostamaan valvontaa. Vuositilien vaativuusluokittelusta enemmän kappaleessa 2.4. (MOK 52/2010, 13-14.)

Lähtökohta on, että vuositilien tarkastuksessa käydään läpi hyvän tarkastustavan edellyttämät asiat. Vuositilien tarkastaja laatii mielessään tarkastussuunnitelman edellisestä ja nyt tarkastettavana olevasta vuositilistä saamansa kokonaiskuvan perusteella. Edellisen

vuositilin huomautukset, lupa-asiat, edunvalvojan yleiskatsauksessa ilmoittamat asiat sekä avaavat ja päättävät saldot auttavat hahmottamaan kokonaisuutta. Vuositilien tarkastamisessa näyttö kerätään pääasiassa tositteiden avulla. Tapahtumia voidaan selvittää myös johdonmukaisen päättelyn avulla rationaalisesti, kun käytettävissä on edunvalvojan tekemiä laskelmia tai vuositilien tarkastajan itsensä tekemiä avustavia laskelmia. Osa näytöstä voi perustua myös vuositilien tarkastajan käytännön kokemukseen. Tiedossa on esimerkiksi, että listaamattoman yrityksen osinkojen verotus noudattaa eri kaavaa kuin listattujen yritysten tai että huoneiston kauppahinnasta vähennetään välityspalkkio, eikä rahaa ole kadonnut. (HolhTL 56 §, MOK 52/2010, 21; Tomperi 2018, 38-39.)

Vuosilien tarkastuksessa dokumentointi tarkoittaa merkintöjen tekemistä vuositiliin ja sellaisten tositteista otettavien jäljennösten säilyttämistä, joilla on merkitystä tulevien vuosilien tarkastamisessa. Dokumentteina säilytetään myös näyttö siitä, että maistraatin on ryhdyttävä toimenpiteisiin edunvalvojan vaihtamiseksi tai edunvalvojan sijaisen määräämiseksi. Dokumentaatiota ovat myös esim. tarkastajan tekemät muistiot ja edunvalvojan kanssa käyty kirjeenvaihto, mutta ne ovat Maistraattien tilintarkastuksen kehittämistyöryhmän mukaan tarkoitettu lähinnä maistraatin sisäiseen käyttöön. Dokumentointi sekä parantaa tarkastuksen laatua että helpottaa evidenssin läpikäymistä ja johtopäätösten tekemistä. Dokumentaatio on paras tehdä tarkastuksen aikana eikä jälkikäteen. Dokumentaation pitää olla sellaista, että toinen vuositilien tarkastaja pystyy sen avulla saamaan käsityksen tehdyistä tarkastustoimenpiteistä, niiden tuloksista, tarkastuksessa havaituista merkittävistä asioista sekä niihin liittyvistä seurauksista. (Tomperi 2018, 38-39; MOK 52/2010, 39.)

Jos edunvalvoja on käyttänyt oikeusministeriön vahvistamaa vuositililomaketta (liite 1.) vuositilin tekemiseen, voi tarkastaja tehdä dokumentaatiomerkintänsä lomakkeessa merkinnöille varattuun sarakkeeseen. Lopuksi tarkastaja allekirjoittaa vuositilin ja ottaa siten virkavastuun tekemästään tarkastuksesta. Tarkastettu vuositili ja alkuperäiset liitteet palautetaan takaisin edunvalvojalle. Tulevaisuudessa edunvalvoja tekee vuositilin sähköiseen asianhallintajärjestelmään. Digitilistä on tehty opinnäytetyö Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa 2017. Johanna Terhon työ keskittyi yksityisten edunvalvojien tilivalvonnan sähköistämiseen. Työtä todennäköisesti hyödynnetään uuden asianhallintajärjestelmän kehittämisessä. (MOK 52/2010, 40; HolhTL 54 §; Terho 2017.)

2.4 Vuositilien vaativuusluokittelu

Itä-Suomen aluehallintoviraston alainen Maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö MOK on määritellyt vuositileille vaativuusluokittelun helpottamaan vuositilien tarkastusprosessia. Vaativuusluokkia on neljä: yksikertainen, normaali, työläs ja riskialtis. Vuositilien tarkastaja arvioi vaativuusluokan vuosittain, kun tarkastaa vuositiliä. Tarkastaja käyttää tapauskohtaista harkintaa ja tarvittaessa konsultoi toista vuositilien tarkastajaa ennen kuin vaihtaa vaativuusluokkaa. Luokkaa vaihdetaan, jos omaisuudessa tai sen hoitamisessa on tapahtunut olennainen muutos. Seuraavana vuonna tarkastusprosessi ohjautuu vaativuusluokan mukaan, esim. riskialttiit vuositilit otetaan nopeasti käsittelyyn.

Yksinkertaisen vuositilin tunnusmerkkejä ovat mm.

- selkeästi täytetyt lomakkeet
- muutama pankkitili
- yksinkertaiset tulot ja menot.

Normaalin tilin tunnusmerkkejä ovat mm.

- selkeät tapahtumat (esim. asuntokauppa)
- useampia tulonlähteitä ja omaisuuslajeja
- epäselvyydet voidaan selvittää täydennyspyynnön avulla.

Työlään tilin tunnusmerkkejä ovat mm.

- ohjauksen tarve
- pitkä käsittelyaika
- useat muutokset omaisuudessa
- ulosottoja
- erityistä varallisuutta esim. maataloustoimintaa.
- Vuositilissä ei kuitenkaan näy riskejä päämiehelle.

Riskialttiin tilin tunnusmerkkejä ovat mm.

- päämiehen omaisuuden hoitoon liittyy huomattavia riskejä
- edunvalvojan ja päämiehen varat ovat sekoittuneet
- vuositilit ovat huomattavasti myöhässä
- edunvalvojan vaihtamista harkitaan.
- Riskialtis vaativuusluokka on tarkoitettu väliaikaiseksi. (MOK 52/2010, 12.)

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan yksinomaan riskialttiin vaativuusluokan saaneita vuositilejä.

2.5 Holhousviranomaisen keinot puuttua edunvalvojan toimintaan

Laki holhoustoimesta antaa melko vähän ja melko yleisluonteisia ohjeita tarkastustoiminnasta. Holhousviranomaisen lähestyminen ensin edunvalvojaa, jos vuositilissä tai asioiden hoitamisessa on puutteita. Siksi on tärkeää, että edunvalvoja on ilmoittanut vuositilissä ajan tasalla olevat yhteystietonsa. Jos edunvalvojan toiminta selkeästi vaarantaa päämiehen etua ja asialla on kiire, voi maistraatti ryhtyä toimenpiteisiin esim. edunvalvojan vapauttamiseksi tehtävästään. Miikka Laitian opinnäytetyön kyselyn perusteella maistraatit pitivät keinojaan puuttua edunvalvojan väärinkäytöksiin liian hitaina. (HolhTL 81 §; Laitia 2017, 19.)

Neuvonta. Ensisijainen tapa reagoida vuositilin puutteisiin on neuvonta. Edunvalvoja ei välttämättä tiedä, miten pitäisi toimia. Hän voi tarvita neuvoja asioiden hoitamisessa. Huoltaja ei ehkä ymmärrä, että kun alaikäinen lapsi on henkivakuutuksen edunsaaja, pitää saadut vakuutuskorvausrahat tallettaa lapsen omistamalle pankkitilille. Pienelle lapselle pitää tarvittaessa avata pankkitili. Edunvalvoja voi tarvita neuvoja myös vuositilin laatimisessa. Hän ei kenties ole täyttänyt vuositiliä niin, että siitä selviäisi päämiehen varat ja velat tilikauden alussa ja lopussa, säännölliset tulot ja menot tilikauden aikana, lupa-asiat, päämiehelle annetut käyttövarat tai edunvalvojan palkkion suuruus. Maistraatti pyrkii neuvomaan edunvalvojia jo ennakkoon. Alaikäisten edunvalvojille lähetetään valtakunnallinen Alaikäisen omaisuuden hoitaminen -niminen ohjevihko edunvalvonnan alussa ja täysi-ikäisten edunvalvojaa neuvotaan määräämisvaiheessa, kun edunvalvojan soveltuvuutta selvitetään. (Heikkinen ym. 2003, 2015-217; Maistraatti 2019.)

Hallintolain luvuissa 2 ja 6 korostuvat viranomaisen selvittämisen-, kuulemisen- ja neuvontavelvollisuus, kun hän käsittelee omaan toimivaltansa kuuluvaa asiaa. Viranomaisella on velvollisuus neuvoa, jotta asiakas pystyy itse hoitamaan asian, mutta ei hoitaa sitä hänen puolestaan. Esimerkiksi käsittelijä ei voi tehdä vuositiliä edunvalvojan puolesta ja sitten tarkastaa sitä. (Heikkinen ym. 2003, 2015-217.)

Selvittämisvelvollisuus. Koska viranomaisella on hallintolain 8 §:n mukaan selvittämisvelvollisuus, tarkastaja voi joutua pyytämään edunvalvojaa toimittamaan täydennyksiä vuositiliin, esim. puuttuvat tiliotteet tai muita selvityksiä rahankäytöstä. Puuttuva asiakirja keskeyttää vuositilien tarkastuksen. Koska hallintolain mukaan asianomaiselle on annettava riittävä aika selvitysten toimittamiseen, tarkastusprosessi pysähtyy odottamaan selvitystä. Tarpeen vaatiessa viranomaisella on oikeus pyytää asiakirjoja muilta viranomaisilta ja pankeilta salassapitosäännösten estämättä, jotta käsittelyssä oleva asia voidaan ratkaista. Edunvalvojan pitää saada tietää, jos näyttöä pyydetään joltakin muulta taholta kuin

edunvalvojalta itseltään. Tarkastaja voi dokumentoida ulkopuoliselle tehdyn pyynnön vuositilin merkinnöille varattuun sarakkeeseen. Esimerkiksi pankista pyydetystä pankkitilin saldosta on tarkistettu päämiehen rahavarat vuoden viimeisenä päivänä. Saldon viereen sarakkeeseen voidaan silloin merkitä esim. ”pyydetty pankista”. Edunvalvoja saa tiedon pyynnöstä, kun tarkastettu vuositili palautetaan hänelle. (HolhTL 90 §; Heikkinen ym. 2003, 215-217; MOK 52/2010, 39.)

Muistutus pienistä puutteista asioiden hoidossa. Vuositilien tarkastusprosessin aikana havaitut pienet puutteet ja seuraavaa vuositilin tekemistä varten annettavat ohjeet tarkastaja voi kirjoittaa maistraatin muistutuksille varattuun tilaan vuositilissä. Lievä puute ei keskeytä vuositilien tarkastusta. Tarkoitus on, että edunvalvoja reagoi ohjeisiin ja korjaa toimintatapaansa. Seuraavan vuositilin yhteydessä tarkistetaan, onko edunvalvoja noudattanut annettuja ohjeita. (MOK 52/2010, 40.)

Muistutus vakavista puutteista asioiden hoidossa. Jos edunvalvoja ei ole esim. hakenut oikeustoimelle tarvittavaa lupaa holhousviranomaiselta, mutta vuositili on muuten mallikkaasti laadittu, tarkistetaan vuositili ja palautetaan se edunvalvojalle huomautuksilla varustettuna. Huomautuksissa pitää antaa määräaika ja ohjeet, miten lupa haetaan jälkikäteen. Jos edunvalvoja on hoitanut päämiehen raha-asioita muulla tavoin virheellisesti, mutta asia ei vaadi nopeaa reagointia eikä siitä seuraa lisävahinkoa, tekee vuositilien tarkastaja asiasta huomautuksen vuositiliin. Pitkä huomautus ohjeineen voidaan kirjoittaa erilliselle liitteelle ja palauttaa vuositilin mukana. Viranomaisen käyttämän kielen pitää olla selkeää, jotta edunvalvoja ymmärtää, missä on virhe, mitä toimenpiteitä häneltä odotetaan ja mihin määräaikaan mennessä. Tarvittaessa on kerrottava, mitä seuraa, jos edunvalvoja ei korjaa asiaa. Tehty huomautus dokumentoidaan maistraatissa. Vuositilissä annetut huomautukset eivät ole rinnastettavissa valituskelpoisiin päätöksiin. Esim. huomautus yksin ei ratkaise, onko edunvalvojalla vahingonkorvausvelvollisuutta. Vahingonkorvausasia ratkaistaan käräjäoikeudessa. (Heikkinen ym. 2003, 218; MOK 52/2010, 41-43).

Uhkasakko ja muita pakkokeinoja vuositilin saamiseksi. Vuositilien saapumisella on suuri merkitys, jotta valvonta olisi tehokasta. Jos vuositilejä ei toimiteta holhousviranomaiselle, väärinkäytöksiin ja muihin virheisiin on hitaampaa puuttua, ja vahingot voivat kasvaa. Mikäli vuositiliä ei ole saatu määräaikaan mennessä, lähetetään edunvalvojalle muistutuskirjeitä asiasta. Karhukirjeille on olemassa valtakunnalliset kirjepohjat. Maistraattien tilintarkastuksen kehittämistyöryhmä suosittaa, että ensimmäinen karhukirje lähetettäisiin 30.4. mennessä. Ensimmäisessä kirjeessä kehoitetaan antamaan vuositili ja mainitaan, että tarpeen vaatiessa maistraatti voi ryhtyä holhoustoimilain 17 §:n mukaisiin toimenpiteisiin. Toinen kirje olisi hyvä lähettää 31.5. mennessä. Siinä puolestaan muistutetaan, että

vuositilin laiminlyönti johtaa pakkokeinoihin, ja että käräjäoikeus voi vapauttaa edunvalvojan tehtävästään ja määrätä tilalle toisen. Uudenmaan maistraatissa on käytössä lisäksi ns. kolmas karhukirje, jossa pyydetään vielä kerran vuositiliä. Kirjeessä pyydetään samalla edunvalvojalta lausumaa edunvalvojan vaihtamista koskevassa asiassa. Lähetetyistä karhukirjeistä merkitään lähetyspäivä asianhallintajärjestelmään. Jos vuositili jää kuitenkin tulematta, voi holhousviranomainen ryhtyä kirjeiden mainitseisiin muihin toimenpiteisiin vuositilin saamiseksi. (MOK 52/2010, 13; Maisa 2018.)

Maistraatti voi asettaa uhkasakon, jollei tilintekovelvoitetta noudateta. Prosessi edellyttää kahta edunvalvojan kuulemistä ja kahta eri hallintopäätöstä; sakon asettamiseen ja sakon täytäntöönpanoon liittyvää kierrosta. Ajallisesti prosessi on hidas ja se pitää keskeyttää, jos edunvalvoja tekee asianmukaisen vuositilin ja toimittaa sen maistraattiin. (Heikkinen ym. 2003, 223.)

Jos vuositiliä ei saada, voi maistraatti teettää vuositilin ulkopuolisella tilitoimistolla edunvalvojan laskuun. Prosessi noudattaa samantyyppistä menettelyä kuin sakon uhka. (Heikkinen ym. 2003, 224.)

Edunvalvojan vapauttaminen tehtävistään. Tapauksissa, joissa päämiehen etu ja omaisuus ovat selvästi vaarassa joutua hukkaan tai edunvalvoja on kykenemätön hoitamaan tehtäväänsä, hakee maistraatti käräjäoikeudelta päätöstä edunvalvojan vapauttamiseksi tehtävästään ja uuden edunvalvojan määräämiseksi. Yleensä maistraatti pyytää käräjäoikeudelta, että uudeksi edunvalvojaksi määrättäisiin yleinen edunvalvoja, joka on ammattilainen ja hoitaa tehtävää virkavastuulla. Vaihtoprosessi edellyttää vanhan edunvalvojan kuulemistä asiassa. 15-vuotta täyttäneitä ja täysi-ikäistä päämiestäkin kuullaan, jos hän pystyy ilmaisemaan mielipiteensä. Tässä vaiheessa vanhalla edunvalvojalla on mahdollisuus selvittää ja korjata asia ja osoittaa muuttaneensa toimintatapojaan. Hallintolain 33 §:n mukaan asia voidaan käsitellä, vaikka selvitystä tai vastausta ei saataisikaan määräaikaan mennessä. Jos asia vaatii pikaisia toimenpiteitä, esim. tutkintapyyntöä poliisille, käräjäoikeudelta haetaan väliaikaismääräystä eri edunvalvojalle. Kun käräjäoikeus on määrännyt uuden edunvalvojan, aloittaa tämä edunvalvojan tehtävänsä ja ottaa päämiehen omaisuuden hallintaansa. Sitten uusi edunvalvoja alkaa selvittää tapahtumia ja ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin päämiehen tilanteen korjaamiseksi. Tämä voi tarkoittaa esim. velkakirjan laatimista entisen edunvalvojan ja päämiehen välille ja velan takaisinmaksun seuraamista. (HolhTL 8 §, 73 §; Heikkinen ym. 2003, 219-221.)

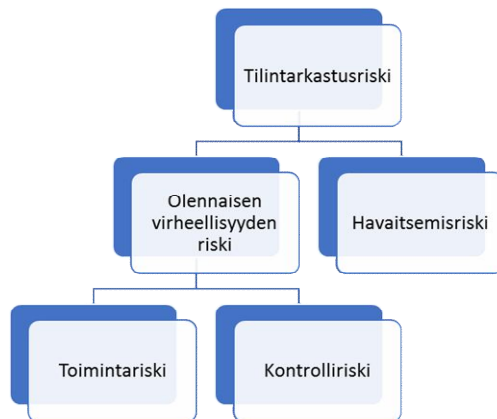
2.6 Vuositilien tarkastukseen liittyvät riskit

Liiketaloudellisten tilinpäätösten tilintarkastusriski kuvaa riskiä siitä, että tilintarkastuslaissa tarkoitettu tilintarkastaja lausuu tilinpäätöksen antavan oikean ja riittävän kuvan kirjanpito-velvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja että tilinpäätös on tehty lainmukaisesti, vaikka tilinpäätös sisältäisi olennaisen virheen tai puutteen. (Tomperi 2018, 33.)

Samoin kuin liiketaloudellisista tilinpäätöksistä, myös holhustoimen vuositileistä pitää näkyä varat ja velat tilikauden alussa ja lopussa, sekä saada selvyys tilikauden aikaisista tapahtumista. Holhustoimen vuositilien tarkastaja ei anna lausuntoa, mutta kantaa allekirjoituksensa jälkeen virkavastuun tarkastamastaan vuositilistä, antamistaan huomautuksista ja siitä, että on vuositilin perusteella voinut valvoa päämiehen omaisuuden hoitamisesta holhustoimilain edellyttämällä tavalla. Vuositilien tarkastajan allekirjoitus ei kuitenkaan poista edunvalvojan vahingonkorvausvastuuta, sillä vuositilien tarkastajan selvittämisvelvollisuus ei ole loputon. Vuositilien tarkastukselta ei voida edellyttää, että kaikki piilevät virheet havaitaan. (HolhTL 55 §; HE 203/2010, 8.)

Jotta liiketaloudellisen tilinpäätöksen tilintarkastusriskin voi tunnistaa, on ymmärrettävä, että se muodostuu sekä tarkastettavan yrityksen toiminnasta, että tilinpäätöksen tarkastajasta. Molempiin on syytä kiinnittää huomiota. Myös holhustoimen vuositilien tarkastamisen yhteydessä voidaan havaita tarkastettavasta kohteesta eli edunvalvojan toiminnasta lähtöisin olevaa toimintariskiä ja kontrolliriskiä. Vuositilien tarkastajaan itseensä voi liittyä havaitsemisriskiä. Havaitsemisriski tarkoittaa, ettei vuositilien tarkastaja havaitse sellaista puutetta tai olennaista virhettä, mikä olisi pitänyt havaita. Riskejä voi tunnistaa mm. havainnoimalla, tekemällä yksityiskohtaisia tarkastuksia ja analysoimalla esim. lukuja ja olosuhteita aiempiin. (Halonen & Steiner 2009, 46.)

Kuvassa 1 on havainnollistettu, miten yritysten tilinpäätösten tarkastuksiin liittyvät riskit ovat suhteessa toisiinsa. Kuva auttaa ymmärtämään myös holhustoimen vuositilien tarkastamisen riskejä. Myöhemmin seuraavissa kappaleissa annetaan esimerkkejä siitä, miten holhustoimen vuositilien tarkastaja havainnoi tarkastettavaa vuositiliä ja pyrkii tunnistamaan kuvassa nimettyjä riskejä.

Kuva 1. Tilintarkastusriskin tekijät (Halonen & Steiner 2009, 46)

Olennainen virhe. Kirjanpitolaissa olennaisuus tarkoittaa sitä, että jokin yksittäinen tai useampi virhe tai puute yrityksen tilinpäätöksessä on niin olennainen, että niiden vaikutus todennäköisesti vääristää sitä kuvaa, jonka yrityksen tilinpäätöksestä saa. Tilintarkastuslaissa tarkoitettu tilintarkastaja käyttää tapauskohtaista harkintaa, kun hän arvioi olennaisuutta. Olennaisuus on aina sidoksissa tarkastettavaan yhteisöön ja tilikauteen. Olennainen virhe voi johtua kirjanpitovelvollisen toiminnasta tai kirjanpitovelvollisen kontrollin puutteesta. Olennaisen virheen mahdollisuuteen vaikuttavat yrityksen tilinpäätös kokonaisuutena, miten se on laadittu ja millaiset olosuhteet taustalla vaikuttavat. (KPL luku 3, 2a §; Halonen & Steiner 2009, 132-139, 143.)

Holhustoimen vuositilien tarkastuksessa olennaisen virheen mahdollisuutta voidaan havainnoida mm. niin, että vuositilin laadusta arvioidaan, onko edunvalvojan tilanteessa tapahtunut muutoksia. Jos aiemmin moitteettomat vuositilit tulevat nyt myöhässä, tarvittavia tositteita puuttuu tai käsin täytetyn lomakkeen käsiala on muuttunut aiemmasta, on edunvalvojan omassa tilanteessa voinut tapahtua muutoksia. Olosuhteiden muutos voi lisätä olennaisen virheen mahdollisuutta edunvalvojan tekemissä toimissa, omassa kontrollissa tai molemmissa. Myös perillisasema voi vaikuttaa edunvalvojan toimintaan ja ratkaisuihin. Toiminta- ja kontrolliriski ovat selkeässä yhteydessä toisiinsa ja muodostavat yhdessä olennaisen virheellisuuden riskin. (Halonen & Steiner 2009, 139.)

Toimintariskien tunnistaminen edellyttää holhoustoimen vuositilien tarkastajalta hyvää havainnointia ja kokemusta. Toimintariskejä voi tunnistaa käymällä läpi

- tapahtuminen: Ovatko tapahtumat todellisia ja kuuluvatko tulot ja menot päämiehelle?
- täydellisyys: Sisältääkö vuositili ne tiedot mitä pitää, esim. varat, velat ja tärkeimmät tapahtumat?
- oikeellisuus: Ovatko luvut oikein?
- kohdistaminen: Kuuluvatko tapahtumat tilikaudelle?
- olemassaolo: Ovatko omaisuus ja velat ovat todellisia?
- arvostaminen: Onko omaisuus on arvostettu asianmukaisesti?
- oikeudet ja velvollisuudet: Kuuluvatko omaisuus ja velat todella päämiehelle?
- ymmärrettävyys: Ovatko tiedot selkeitä?

(Halonen & Steiner 2009, 170-173, HolhTL 55 §.)

Yrityksen kirjanpitoon kuuluvia katkoja ja jaksotuksia ei tarvitse huomioida, sillä vuositilit tehdään maksuperusteisesti. Tulot ja menot kuuluvat sille tilikaudelle, jona maksu tapahtuu.

Lukujen oikeellisuus on hyvä dokumentoida vuositiliin. Oikeellisuus voidaan merkitä esim. täppäämällä arvo tarkistetuksi. Jos arvoa korjataan saadun näytön perusteella, on vuositiliin hyvä merkitä korjauksen syy. Silloin myös seuraava lukija ymmärtää, mihin arvot perustuvat. Arvoissa on aina huomioitava varovaisuuden periaate. Toimintariskien varalta käydään läpi mm. onko edunvalvojan palkkion suuruusluokka oikea, onko edunvalvoja hakenut tarvittavat luvat oikeustoimiin ja onko edunvalvoja tehnyt jotakin kiellettyä, kuten lahjoittanut päämiehen omaisuutta. Tarkastuksessa varmistetaan, että päämiehen tulot ja menot kulkevat hänen pankkitilinsä kautta, ja että päämiehen osuus asunnon kauppahinnasta on talletettu päämiehen tilille. Läpikäynnin perusteella päätetään, mitä näyttöä on syytä säilyttää. (Tomperi 2018, 33, 38-39, 85-86; MOK 52/2010, 23.)

Päämies voi myös itse aiheuttaa toimintariskin. Hän voi esim. ottaa pikalainaa itselleen. Tällainen oikeustoimi on pätevä, mikäli päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu. On kuitenkin muistettava, että edunvalvojan voi kohdistua vahingonkorvausvastuu, jos hän toimii huolimattomasti tai tahallisesti päämiehen vahingoksi. Edunvalvontaan merkitty henkilöhän on jossain määrin itse kykenemätön hoitamaan taloudellisia asioitaan. Tarvittaessa edunvalvoja voi hakea päämiehelle toimintakelpoisuuden rajoittamista. Vuositilin tarkastuksen yhteydessä tarkastaja voi joutua selvittämään, riittääkö päämiehen ymmärrys esim. oman pankkikortin käyttöön tai tavanomaisen lahjan antamiseen. Asia voidaan varmistaa lääkärin- tai muun asiantuntijan lausunnosta ja edunvalvojalta. (HolhTL 45 §.)

Väärinkäytös on tahallista ja suunniteltua toimintaa. Kansainvälisen tilintarkastusstandardin ISA 240:n määritelmän mukaan väärinkäytöksen riskitekijöitä ovat yllyke tai paine tehdä kyseinen teko, tekoon tarjoutuva tilaisuus sekä lisäksi tekijän asenne ja kyky perustella teko itselleen. Väärinkäytösten tunnistaminen voi olla hankalaa, koska niihin liittyy peitteilyä. Väärinkäytös voi paljastua analyyttisten ja vertailevien tarkastustoimenpiteiden sekä toimintaympäristöstä hankitun tiedon perusteella. Vuositileissä väärinkäytös voi olla esim. rahojen kavallus ja siihen voi liittyä vuositilin jättämisen viivyttelyä, puutteellisia tositteita ja yhteistyöhaluttomuutta. (Halonen & Steiner 2009, 179, 191.)

Yritysten tilinpäätöksissä kontrolliriski riippuu siitä, kuinka hyvin yrityksen oma sisäinen valvonta havaitsee ja estää tilinpäätökseen tulevia virheitä. Holhustoimessa kontrolliriski liittyy pitkälti edunvalvojan elämässä vallitseviin olosuhteisiin ja esteellisyytilanteisiin, koska edunvalvoja hoitaa päämiehen talousasioita itsenäisesti. Edunvalvoja on esteellinen esim. vuokraamaan päämiehen asunnon itselleen, koska tulee samalla edustaneeksi sekä itseään että päämiestä vuokrasopimuksessa. (Tomperi 2018, 34; HolhTL 32 §.)

Havaitsemisriski. Havaitsemisriski on osa tilintarkastuslaissa tarkoitetun tilintarkastuksen käsitteistöä. Riski tarkoittaa, että tilintarkastaja ei ole havainnut tarkastettavasta materiaalista sellaista olennaista virhettä tai puutetta, joka olisi pitänyt havaita. Havaitsemisriskillä on yhteys tilintarkastukseen varattujen resurssien, suunnitelmallisuuden, tehokkuuden ja tilintarkastajan kokemuksen kanssa. Tilintarkastajan tulee tiedostaa omasta toiminnastaan johtuvat riskit, sillä tilintarkastajan ei ole tarkoituksenmukaista käydä läpi kaikkea saatavilla olevaa aineistoa. Tarkastajan pitää pystyä perustelemaan tarkastuksen aikana tekemänsä ratkaisut ja valinnat, miten hänelle on tullut kohtuullinen varmuus siitä, että tilintarkastusriski on edelleen hyväksyttävällä tasolla. Holhustoimessa maistraattien tilintarkastuksen kehittämistyöryhmä suosittelee, että jos vuositilien tarkastaja huomaa tehneensä virheen aiemmassa vuositilissä, pitää se antaa toisen tarkastajan tarkastettavaksi ja selvitettäväksi. (Tomperi 2018, 34; MOK 52/2010, 9.)

Liiketaloudellisen tilinpäätöksen tilintarkastajalta vaaditaan ammattitaitoa ja harkintaa, kun hän arvioi näytön riittävyttä ja mahdollisen virheen vaikutusta tilinpäätöksen lopputulokseen. Tilintarkastaja määrittelee, onko virhe hyväksyttävissä. Ratkaisu perustuu olennaisuuteen ja haluttuun varmuuden tasoon. Holhustoimen vuositilien tarkastuksessa johtopäätökset vaikuttavat siihen, kirjoittaako tarkastaja vuositiliin huomautuksen vai ei, tai ryhtyytäänkö maistraatissa edunvalvojan vaihtamiseen tai sijaisen määräämiseen. (Tomperi 2018, 47-48, Halonen & Steiner 2009, 255.)

3 Tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tässä osiossa käydään läpi, mistä tutkimusaineisto tuli, miten kauan tutkimus kesti ja millaisin menetelmin aineistoa tutkittiin. Aluksi esitellään maistraatti, josta tutkimusaineisto saatiin ja jolle tutkimus tehtiin. Sitten kerrotaan aineistosta, tutkimusmenetelmistä ja miten riskialttiiden vuositilien riskit luokiteltiin.

3.1 Uudenmaan maistraatin esittely

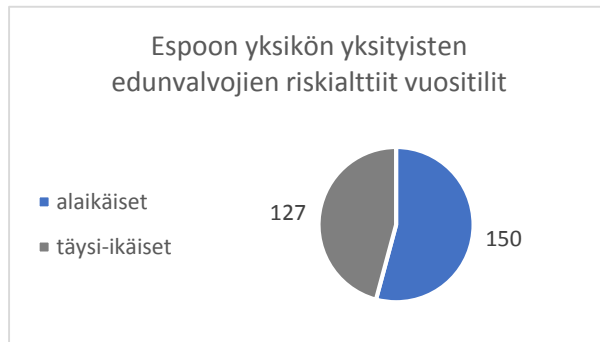
Edunvalvonta kuuluu maistraattien oikeusturvapalveluihin. Uudenmaan maistraatti on yksi yhdeksästä Manner-Suomessa olevasta maistraatista. Vuoden 2020 alusta maistraatit ja Väestörekisterikeskus muodostavat yhdessä uuden Digi- ja väestötietoviraston. Uusi virasto on jatkossa myös holhousviranomaisen.

Uudenmaan maistraatissa on viisi yksikköä. Edunvalvontaan niistä on erikoistunut neljä. Espoon yksikkö on näistä suurin. Espoon yksikössä työskentelee 17 vuositilien tarkastajaa. Koko maistraatissa heitä on yhteensä 23. Uudenmaan maistraatissa on 13 600 vuositilivalvonnassa olevaa päämiestä, joista 7 700:lla on yksityinen edunvalvoja. Näistä n. 48 % on alaikäisten ja 52 % täysi-ikäisten valvontoja. Tutkimus on tehty Uudenmaan maistraatin vuositilien tarkastajia varten. Tekijälle annettiin tutkimuslupa ja kirjoitettiin toimeksiantosopimus tekijän ehdottamasta aiheesta. Vuositileissä esiintyviä riskejä ei ole aiemmin tutkittu Uudenmaan maistraatissa. (Maistraatti 2019; Maisa 2018, Kieku 2019.)

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimus tehtiin Espoon yksikön yksityisten edunvalvojien vuositileistä, joiden vaativuusluokka oli maistraattien asianhallintajärjestelmä Maisan mukaan riskialtis aineiston hakupäivänä 11.9.2018. Vuositilien vaativuusluokittelusta on kerrottu aiemmin kappaleessa 2.4.

Tutkimusjoukoksi tuli yhteensä 277 valvontaa, joista 150 oli alaikäistä ja 127 täysi-ikäistä päämiestä (kaavio 1.).

Kaavio 1. Espoon yksikön riskialttiin vaativuusluokan saaneet yksityisten edunvalvojien vuositilit 11.9.2018.

Tutkimusjoukko jaettiin alaikäisiin ja täysi-ikäisiin päämiehiin, koska omaisuuden hoitamisessa on erilaiset intressit. Alaikäisen huoltajat ovat lain perusteella edunvalvoja. Täysi-ikäisten edunvalvojat antavat oman suostumuksensa tehtävään. Täysi-ikäisellä päämiehellä ei tarvitse olla varallisuutta. Alaikäisen bruttovarat ovat vähintään 20 000 euroa. Alaikäisen edunvalvonta päättyy täysi-ikäistymiseen. Täysi-ikäisen edunvalvonta jatkuu yleensä toistaiseksi.

Osassa aineiston tapauksista edunvalvoja oli jo vaihdettu yleiseen edunvalvojaan. Yksityisen edunvalvojan tilivelvollisuus ja riskialttius olivat kuitenkin jääneet voimaan, koska maistraattiin ei oltu saatu päätöstiä. Osassa tapauksia riski oli päättynyt muista syistä, mutta vaativuusluokkaa ei oltu muutettu. Nämä seikat selittävät osaksi riskialttiiden vuositilien lukumäärää Espoon yksikössä.

Tutkimuksen tekijän käytettävissä olivat kaikki 277:n valvontatapauksen vuositilit, omaisuusluettelot ja niihin liittyvät dokumentit. Näistä dokumenteista kävivät selville vuositilin saapumis- ja tarkastuspäivä, päämiehen ja edunvalvojan tiedot, omaisuuden laatu, määrä, tulot, menot, vuositilin täydennyspyynnöt ja tarkastusmerkinnät, huomautukset ja riskin alku sekä ohjeistus edunvalvojan vaihtoon tai sijaisen määräämiseen liittyvissä tapauksissa. Tutkimuksessa käytettiin apuna myös maistraatin asianhallintajärjestelmää Maisaa, josta näkyivät vuositilin karhuamiseen liittyvien kirjeiden lähetyspäivät.

Aineistoa kerättiin 11.9.-31.12.2018. Aineistona on se nimenomainen aika, jonka yksityinen, riskialttiita vuosatilejä tehnyt edunvalvoja oli hoitanut tehtävää. Vanhin aineistossa oleva edunvalvonta oli alkanut vuonna 1972 ja uusin 2017. Aineisto on sisältönsä vuoksi salassa pidettävää ja tutkimus tehtiin niin, ettei yksittäinen tapaus tai henkilö ole tunnistettavissa työstä tai sen tuloksista. Aineistoa säilytetään ulkopuolisten ulottumattomissa.

3.3 Tutkimusmenetelmät

Käytettävissä oleva materiaali oli ihmisten tuottamaa, jolloin tekstejä ja lukuja oli ymmärrettävä oikein. Materiaalista piti ymmärtää mm., mistä edunvalvojaa oli huomautettu ja oliko edunvalvoja merkinnyt kuolinpesän omistusosuuden oikein. Tutkimuksen tekijän oli luokiteltava aineisto tiiviimpään muotoon ja analysoitava dokumenteista yhteneviä piirteitä, jotta vuositileissä esiintyvistä riskeistä saataisiin parempi kokonaiskäsitys. Tämä tehtiin 1.1.-20.3.2019.

Koska aineistoa piti tulkita ja luokitella se sisältönsä perusteella, oli laadullinen tutkimusmenetelmä paras valinta riskien luokittelun tekemiseen. Laadullinen tutkimushan on luonteeltaan aineiston yksityiskohtaista tarkastelua. Tutkimusjoukko valitaan tarkoituksen mukaan. Aineistosta haetaan säännönmukaisuuksia. Holhoustoimen vuositilien riskityyppejä ei ole virallisesti luokiteltu. Holhousviranomaisilla on kuitenkin käsitys niistä ongelmista, joita vuositileissä esiintyy eniten. Tutkimuksen luokittelu perustuu tutkimuksen tekijän omaan ammattitaitoon ja kokemukseen vuositilien käsittelijänä. Kuva 2 on kuvakaappaus aineistosta. Siitä näkyy, miten luokittelua tehtiin. (Hirsijärvi, Remes, & Sajavaara 2009, 164-165.)

	Riskin syy	Riskin syy lyhenn
tilit tulematta 2012 lukien ja äiti tallettanut itselleen 13900e	vak.korvaus ei ole talletettu lapselle	laina
	vak.korvaus ei ole talletettu lapselle	omistus
lainattu rahaa, käytetty rahaa myös elinkustannuksiin		omistus
ev lainannut perinnön ja pm laskuja ulosotossa		laina
käteisnostoja ja tilisiirto 2500e isälle		laina
ei selvityksiä, 2.300 e käytöstä		rahankäyttö
äiti lainannut 8000		laina
tilit tulematta 2015-2016, kp jaettu, lainattu rahaa 6900		tili
vanhemmat lainanneet		laina
ahojen jäljittäminen ja asunnon vuokraus ev lähimmäiselle		tili
ev ostanut lapsen rahoilla "itselleen kiinteistön"		omistus

Kuva 2. Riskien luokittelu

Tutkimuksen tekijä pelkisti aineistosta pois merkityksettömät tiedot, kuten asuinpaikan tai edunvalvojan nimen. Kunkin päämiehen kohdalle kirjattiin päämiehen nimi, syntymäaika, edunvalvonnan alkamispäivä, edunvalvojan suhde päämieheen, omaisuuden laatu, omaisuuden määrä (€), tulot, riskin syy, riskin alkamispäivä, aika edunvalvonnan alkamisen ja riskin näkyvän välillä, päämiehen ikä, kun riski alkoi, maistraatin toimenpiteet, vaihdon ajankohta riskin alkamisesta ja lisätietoja. Lisätietoihin tutkija kirjoitti aineistosta itse tekemiään havaintoja.

Jotta riskialttiiden vuositilien yleisimmistä ongelmista ja niiden juurisyistä saataisiin parempi käsitys, laskettiin tapauksien lukumäärät, prosenttiosuudet ja tunnusluvut taulukoon. Määrien perusteella konkretisoitui, missä riskit piilivät. Tähän osaan käytettiin määrällistä tutkimusmenetelmää. Määrällisen tutkimuksen avulla aineisto saadaan tilastomuotoon. Tilaston perusteella saadaan käsitys riskialttiiden vuositilien tyypillisistä piirteistä. Laadullisten ja määrällisten tutkimustulosten perusteella tekijä pyrki vastaamaan tutkimuksen pääongelmaan, miten yksityisten edunvalvojien aikaansaamia omaisuuden hoitamisen riskejä voisi ennaltaehkäistä valvonnassa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117, 122-124; Hirsijärvi ym. 2009, 140.)

4 Tutkimus

Tutkimuksessa keskityttiin riskin syyhyn, sen syntymisaikaan ja millaiseen omaisuuteen riski liittyi. Tutkimuksessa tarkasteltiin, ovatko päämiehen omaisuuden arvo tai tulot voineet vaikuttaa riskitilanteen syntymiseen. Aineistosta seulottiin esiin, millaisia riskejä vuositileistä ilmeni, mihin ajankohtaan ne sijoittuivat edunvalvonnan aikana ja millaisia toimenpiteitä maistraatti käytti vastatakseen riskeihin. Prosenttiosuuksien laskennassa tekijä turvautui likiarvoihin.

4.1 Alaikäisten päämiesten suhde edunvalvojaan

Alaikäisellä oli edunvalvojana lähtökohtaisesti hänen huoltajansa. Edunvalvojana oli myös muita, esim. testamentin perusteella määrätty edunvalvoja. Taulukosta 2 on nähtävissä, että äiti oli useimmin edunvalvoja ja hän hoiti tehtävää yksin.

Taulukko 2. Alaikäisten edunvalvoja

Edunvalvojan suhde päämieheen	Arvo esiintyi, lukumäärä
äiti	67
isä	28
isä ja äiti	49
muu	6
tapausten lukumäärä	150

4.2 Alaikäisten omaisuus ja tulot

Tavallisimmin alaikäinen oli merkitty holhousasioiden rekisteriin, kun hän oli tullut kuolinpesän osakkaaksi vanhemman luovuttua perinnöstä, testamentin perusteella tai vanhemman kuoleman johdosta. Kun toinen vanhemmista kuolee, saa lapsi lisäksi isän tai äidin työnantajan vakuutuksen kautta vakuutuskorvauksen kuolemantapauksen johdosta. Lapsella oli yleensä pankkitili, jonne raha oli talletettu. Muita syytä rekisteröintiin olivat sijoitukset, lahjaksi saatu kiinteä- tai arvopaperiomaisuus, merkittävä vakuutuskorvaus tai asunnon osto.

Taulukosta 3 näkyy, että alaikäisillä oli monesti useamman laatuista omaisuutta. Osalla oli vain kiinteää omaisuutta, josta ei tullut tuloja. Saatavat viittaavat siihen, että lapsen saama vakuutuskorvausta ei ollut talletettu lapsen omistukseen tai se oli käytetty kuolinpesän velkoihin. Lapsi ei kuitenkaan ole henkilökohtaisessa vastuussa kuolinpesän veloista.

Taulukko 3. Alaikäisten omaisuuden laatu

Omaisuuden laatu	Arvo esiintyi, lukumäärä	Osuus kaikista, %
osuus kuolinpesään	66	20 %
vakuutuskorvaus	40	12 %
rahasto-osuuksia	22	7 %
asunto-osake	31	10 %
arvopapereita	16	5 %
pankkitili	89	28 %
saatavia	38	12 %
kiinteistö tai osuus siitä	20	6 %
	322	100 %
tapausten lukumäärä	150	

Seuraavaksi tutkittiin alaikäisen omaisuuden arvoa. Vanhemman menettänyt lapsi alkaa saada kuukausittain lapsen eläkettä, joka on tarkoitettu kattamaan sitä aukkoa, mikä syntyy, kun talouteen ei tulekaan enää kahta palkkatuloa. Eläkkeillä maksetaan normaaleja elinkustannuksia, mutta lapsen ei kuulu elättää muuta perhettä. Elatusvelvollisuus kuuluu huoltajalle. Kaikilla rekisterissä olevilla lapsilla ei ole säännöllisiä tuloja. Säännöllisiksi tuloiksi lasketaan mm. eläkkeet ja etuudet, korko-, vuokra- ja osinkotulot. Lapsilisiä ei huomioida tulona, eikä maistraatti valvo myöskään lapsen kesätyötienestien käyttöä. Kun tuloja ei ole, maksavat huoltajat lapsen elinkustannukset kuten missä tahansa perheessä.

Lasten varallisuus jäi alle 100 000 euron. Yläneljänneksen perusteella 75 %:lla lapsista oli alle 77 000 euron arvoinen omaisuus. Keskihajonta kertoo havaintojen keskimääräisen poikkeaman verrattuna keskiarvoon. Lasten varallisuuden keskihajonta oli suuri, mikä johtuu nollavarallisuuksista ja toisaalta kahdesta miljoonaomaisuudesta. Omaisuus on merkitty nollassi, jos kuolinpesän omaisuudesta oli vaillinaiset tiedot (3 tapausta) tai omaisuus oli kokonaan vaihtanut omistajaa (3 tapausta) ja saatavien selvittely oli kesken tai maistraattiin ei oltu annettu yhtään vuosittaiselitystä (5 tapausta).

Tutkimusjoukossa olevien lasten säännöllisten tulojen keskiarvo oli 4 612 euroa vuodessa. Tässä on otettava huomioon, että 51 lasta ei saanut ollenkaan säännöllisiä tuloja. Yläneljänneksen perusteella 75:llä %:lla lapsista oli alle 7 000 euron vuositulot (> 580 €/kk). Seitsemällätoista lapsella oli yli 10 000 euron vuositulot. Tutkimusjoukossa oli yhteensä 150 lasta. Taulukosta 4 on luettavissa tutkimuksessa olevien alaikäisten varat ja vuositulot yksityisen edunvalvojan aikana.

Taulukko 4. Alaikäisten varat ja vuositulot

	Varat, käypä arvo (€)	Vuositulot /netto (€)
keskiarvo	84 322	4 612
mediaani	40 000	3 950
pienin	0	0
suurin	1 200 000	37 000
alaneljännes	16 175	0
yläneljännes	77 000	6 999
keskihajonta	162 098	5 681
tietoja ei annettu tai varoja/tuloja ei ole	11 tapausta	51 tapausta
tapausten lukumäärä	150	150

4.3 Alaikäisten omaisuuden hoitamisen riskit

Omaisuuden hoitamisessa havaitut riskit luokiteltiin tutkimuksessa kolmeentoista eri syyhyn: perinnönjakoon, rahankäyttöön, vuositiliin, ulosottoon, lainaan, lupaan, omistukseen, lahjaan, päämiehen omaan toimintaan, yhteistalouteen, edunvalvojan palkkioon, käsittelyn viivästymiseen ja tapauskohtaiseen harkintaan. Saman päämiehen edunvalvonnan aikana oli voinut tulla esiin erilaisia omaisuuden hoitamiseen liittyviä riskejä. Tutkimuksessa luokittelu tehtiin kuitenkin sen riskin perusteella, mikä oli ensimmäinen ja suurin syy siihen, miksi vuositili oli siirretty tai jäänyt riskialttiiden vuositilien vaativuusluokkaan.

Alaikäisten omaisuuden hoitamisessa ei ollut lahjaan, päämiehen omaan toimintaan, yhteistalouteen, edunvalvojan palkkioon tai käsittelyn viivästymiseen liittyviä tapauksia. Näitä esiintyi täysi-ikäisten valvottavien vuositileissä.

Perinnönjakoon luokiteltiin sellaiset tapaukset, joissa kuolinpesää oli jaettu ilman maistraatin lupaa tai kuolinpesän omaisuuden hoitamiseen liittyi ongelmia. Lisäksi luokkaan laitettiin tapaukset, joissa kuolinpesän varat ja velat olivat sekoittuneet muitten varoihin niin pahasti, että pitäisi tehdä pesänselvitys, ositus/omaisuuden erottelu ja jako. Muissa luokkaan kuuluvissa tapauksissa perinnönjakoa ei oltu tehty maistraatin luvan mukaisesti (1) tai lapsen varoilla oli maksettu kuolinpesän velkoja (5).

Rahankäyttöön liittyvissä tapauksissa lapsen rahavarojen käytöstä ei oltu saatu selvitystä (6), lapsi oli elättänyt perhettä omilla varoillaan (2), maistraattiin oli tullut ilmoitus varojen väärinkäyttöepäilystä, lapselta perittiin paljon ylimääräisiä kuluja tai rahankäyttöön sisältyi arvoon liittyvää riskiä esim. oli ostettu vierasta käteisvaluuttaa. Tutkimuksen tekijän näkemys mukaan 3 rahankäyttöön liittyvistä tapauksista oli olennaisuuden perusteella risikittämiä.

Vuositiliin liittyvä riski syntyi silloin, kun edunvalvoja ei ollut toimittanut vuositilejä maistraatin kehoituksista huolimatta, taikka vuositilit oli tehty puutteellisesti eikä täydennyksiä saatu. Vuositiliin liittyviä riskejä oli toiseksi eniten (23). Puuttuvien vuositilien takia maistraatti ei voinut valvoa omaisuuden hoitoa, esim. nähdä, ovatko vakuutuskorvaukset talletettu lapsen nimiin. Alaikäisten kohdalla 16 riskialtista vuositiliä oli tulematta useammalta vuodelta ja seitsemässä oli puutteellinen sisältö. Vuositiliongelmien takia oli vaihdettu 13 edunvalvojaa ja kuudessa tapauksessa päämies oli tullut täysi-ikäiseksi ennen aineiston hakupäivää.

Ulosottoon luokiteltiin tapaukset, joissa edunvalvojilla oli laskuja ulosotossa samalla kun lapsi oli saanut yllättäen omaisuutta. Luokkaan kuuluivat myös ne, missä lapsen laskuja oli ulosotossa tai lapsen omaisuutta oli lainan vakuutena ja laina oli mennyt ulosottoon.

Lainaamiseen liittyvissä tapauksissa lapsen rahavaroja oli lainattu tai lainailu jatkui. Näille lainoille ei ollut haettu etukäteen maistraatin lupaa. Aineistossa oli 22 tapausta, joissa edunvalvojat olivat selkeästi käyttäneet asemaansa väärin ja nostaneet merkittävän summan lapsen rahaa omiin tarkoituksiinsa. Väärinkäytöstapauksista seitsemän oli jo päätyneet vaihtoon ja 12 tapaukseen oli määrätty edunvalvojan sijainen valvomaan lainan takaisinmaksua. Kolmessa väärinkäytöstapauksessa lapsi oli ehtinyt tulla täysi-ikäiseksi ennen aineiston hakupäivää.

Lupaan luokiteltiin tapaukset, joissa oli kyse luvanvaraisesta oikeustoimesta mm. metsän myynti ja pääomallainan antaminen, eikä lupaa oltu haettu maistraatilta. Perinnönjakoon liittyvät lupa-asiat luokiteltiin perinnönjakoryhmään.

Omistukseen liittyvissä tapauksissa alaikäisen omaisuutta ei ollut merkitty hänen omistukseensa (12) tai omaisuus ei ollut pätevästi siirtynyt lapsen omistukseen (2). Esimerkiksi lapsen varoilla oli ostettu asunto-osakkeet, jotka oli merkitty jonkun muun omistukseen taikka vakuutuskorvauksia ei ollut siirretty lapsen omistamalle tilille. Osassa tapauksia oli yhtäläisyyksiä perinnönjakoryhmään. Perinnönjakoon luokiteltiin kuolinpesän rahojen käyttö tai jako osakkaiden tarpeisiin. Omistusryhmään menivät puolestaan sellaiset tapaukset,

joissa kuolinpesän omaisuutta oli myyty ja raha talletettu esim. lesken nimissä olevalle pankkitilille talteen. Kaksi omistukseen kuuluvaa tapausta oli tekijän mielestä riskittömiä. Niissä oli kyse lahjan vastaanottamisesta.

Tapauskohtainen harkinta -nimiseen luokkaan luokiteltiin sellainen riskialtis vuositili, jossa maistraatin mielestä omaisuuden hoitoa oli seurattava erityisellä tavalla. Seurattavia tapauksia oli kaksi. Lapsi oli saamassa rahaa ja samaan aikaan perheen taloudellinen tilanne oli vaikea. Maistraatilla oli syytä epäillä, että edunvalvojan oma kontrolli pettää.

Taulukosta 5 on luettavissa, kuinka laina oli riskin yleisin syy alaikäisten kohdalla. Seuraavaksi eniten ongelmia oli vuositilien tekemisessä tai niitä ei oltu toimitettu lainkaan. Taulukosta voi havaita myös, että alaikäisten omistustiedot olivat usein väärin tai perintö oli sekoittunut muiden omaisuuteen.

Taulukko 5. Alaikäisten riskin syy

Riskin syy	Tapausten lukumäärä	Osuus kaikista, %
perinnönjako	20	13,3 %
rahankäyttö	14	9,3 %
vuositili	23	15,3 %
ulosotto	3	2,0 %
laina	66	44,0 %
lupa	3	2,0 %
omistus	19	13,0 %
tapauskohtainen harkinta	2	1,1 %
lahja	0	0,0 %
päämiehen oma toiminta	0	0,0 %
yhteistalous	0	0,0 %
edunvalvojan palkkio	0	0,0 %
käsittelyn viivästyminen	0	0,0 %
tapausten lukumäärä	150	100,0 %

4.4 Riskien alkamisajankohta alaikäisten omaisuudessa

Tutkimuksessa haluttiin selvittää myös riskien ilmaantumisen ajankohta. Tätä varten edunvalvonnat luokiteltiin sen perusteella, missä vuositulissa riski oli näkynyt edunvalvonnan alkamisesta laskettuna. Ensimmäinen edunvalvojan toimittama selvitys omaisuudesta on edunvalvonnan alkutilanne eli omaisuusluettelo. Toinen selvitys on ensitili. Sen jälkeen alkavat normaalit vuositilit.

Taulukko 6 havainnollistaa riskin alkamisajankohtaa. Yli puolet riskeistä havaittiin edunvalvonnan alussa. Ensitileissä oli eniten riskejä. Tämä selittyy osin tietämättömyydellä, osin tilaisuudella, kun lapsi on saanut rahaa. Riskejä ilmentui myös vuosien päästä edunvalvonnan alkamisesta. Aineiston perusteella sysäyksen oli silloin antanut iso muutos omaisuudessa esim. asuntokaupat ja perinnönjako (5), muutos edunvalvojan henkilökohtaisessa tilanteessa (2) taikka edunvalvoja oli lopettanut vuositulien tekemisen. Joissakin tapauksissa riskin alkamisajankohtaa ei voitu määrittää, koska tilejä ei ollut toimitettu.

Taulukko 6. Alaikäisten riskin alkamisajankohta

Riski havaittiin ensi kerran	Tapausten lukumäärä	Osuus kaikista, %	
omaisuusluettelo	3	2,0 %	53,3 %
ensitili	53	35,3 %	
vuositili 2	24	16,0 %	
vuositili 3	9	6,0 %	
vuositili 4	9	6,0 %	
vuositili 5	5	3,3 %	
vuositili 6	14	9,3 %	
vuositili 7	7	5,0 %	
vuositilit 8-13	13	8,1 %	
ajankohta ei tiedossa	13	9,0 %	
tapausten lukumäärä	150	100,0 %	

4.5 Maistraatin toimenpiteet alaikäisten riskitapauksissa

Uudenmaan maistraatin Espoon yksikössä käytössä olleet toimenpiteet luokiteltiin tutkimuksessa kahdeksaan eri luokkaan: huomautus, täydennyspyyntö, vuositilin karhuaminen, edunvalvojan vaihto, sijaisen määrääminen, neuvonta, riskitön ja ei toimenpiteitä. Maistraatti oli käyttänyt monissa tapauksissa useampaa toimenpidettä samalle edunvalvojalle. Kahdessa edunvalvonnassa maistraatti ei ollut käyttänyt toimenpiteitä.

Eniten käytössä ollut tapa vastata vuositilissä havaittuihin riskeihin oli huomautus. 35,6 % kaikista toimenpiteistä oli huomautuksia. Huomautuksen tarkoitus on ohjata edunvalvojaa korjaamaan pieniä virheitä toiminnassaan.

Täydennyspyynnöllä pyydetään puuttuvia tositteita tai edunvalvojan selvitystä johonkin tilistä ilmenneeseen seikkaan. Vuositilin tarkastus jää odottamaan, kunnes täydennykset on saatu. Espoon yksikössä edunvalvojalle annetaan lähtökohtaisesti kaksi viikkoa aikaa vastata täydennyspyyntöön. Täydennyspyyntöjä oli 15,6 % kaikista toimenpiteistä.

Kun vuositiliä ei toimiteta maistraattiin 31.3. mennessä, lähetetään edunvalvojalle karhukirje postitse. Riskitilejä oli jouduttu karhuamaan. Se oli neljänneksi yleisin toimenpide alaikäisten riskitilien kohdalla (12,7 %).

Edunvalvojan vaihtoon luokiteltiin mukaan sekä vaihdetut edunvalvojat että ne, missä vaihto oli vireillä. Edunvalvojan vaihto oli laitettu vireille 36 tapauksessa 150:stä ja se oli kolmanneksi useimmin esiintyvä toimenpide.

Alaikäisten riskitileistä oli huomattu esteellisyyksiä tai muuta sijaisen tarvetta. Sijainen oli määrätty 11,3 %:ssa riskitapauksista. Yleensä edunvalvojan esteellisyyden syynä oli rahan lainaaminen, epäselvyyksiä rahankäytössä tai sotkuinen kuolinpesä.

Neuvonta-luokkaan kerättiin ne tapaukset, joissa maistraatti oli lähestynyt edunvalvojaa. Neuvontaa oli annettu prosentuaalisesti vähän verrattuna muihin toimenpiteisiin. Tutkimustulos perustuu kuitenkin saatavilla olleeseen aineistoon, eikä kaikkea neuvontaa ole ehkä dokumentoitu. On myös otettava huomioon, että alaikäisen edunvalvojat saavat edunvalvonnan alussa ns. alkupaketin, jossa on paljon informaatiota alaikäisen edunvalvonnasta. Maistraatista voi lisäksi kysyä neuvoja puhelimitse, sähköpostitse ja chatpalvelun kautta.

Tutkija luokitteli 5,1 % tapauksista riskittömiksi. Aineistossa oli edunvalvontoja, jotka olivat jääneet riskialttiiksi, vaikka ongelma oli korjaantunut tai tapaukseen ei liittynyt olennaista virhettä. Eniten tässä luokassa oli perinnönjakoon liittyviä tapauksia, joihin oli määrätty pesänjakaja, tai kuolinpesän epäselvyydet oli selvitetty lupa-asiankäsitelyssä. Toiseksi eniten tapaukset liittyivät rahan lainaamiseen, missä laina oli jo maksettu takaisin ja velkasuhde päättynyt. Toisinaan on perusteltua seurata vielä vuosi edunvalvojan toimintaa esim. rahanlainaustapauksissa, ettei lainauskäytäntöä jatketa. Pääsääntö on kuitenkin, että riskialttiiden vuositilien vaativuusluokka on tarkoitettu tilapäiseksi, josta vuositili palaa muihin luokituksiin. Taulukkoon 7 on listattu, millaisia toimenpiteitä 150:lle edunvalvojalle oli käytetty.

Taulukko 7. Maistraatin toimenpiteet alaikäisten kohdalla

Toimenpide	Toistuminen, kerta	Osuus kaikista, %
huomautus	98	35,6 %
täydennyspyyntö	43	15,6 %
vuositilin karhuaminen	35	12,7 %
edunvalvojan vaihto	36	13,1 %
sijaisen määrääminen	31	11,3 %
neuvonta	16	5,9 %
riskitön	14	5,1 %
ei toimenpiteitä	2	0,7 %
	275	100,0 %
tapausten lukumäärä	150	

Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin niiden 36:n tapauksen aikajanaa, jotka olivat päätyneet edunvalvojan vaihtoon tai joissa vaihto oli laitettu vireille. Sitä ennen vuositilejä oli tyypillisimmin karhuttu (13 tapausta) tai vuositileihin oli tehty huomautuksia (16). Suoraan vaihtoon oli mennyt viisi ja kahta oli neuvottu ennen tapauksen menemistä vaihtoon. Puolet vaihdoista oli tehty kolmen vuoden sisään riskin ilmaantumisesta. Yli 80 % vaihdoista oli tehty viiden vuoden sisään riskin ilmaantumisesta. On otettava huomioon, että aikaa on kulunut vuositilien odotteluun ennen kuin vaihto on laitettu vireille. Itse vaihtoprosessi tuomioistuimessa vie myös aikaa, joten vaihtoon ryhdytään vain perustellusta syystä, kun asiaan ei ole muuta ratkaisua. Taulukossa 8 on listattu vuosissa kulunut aika riskin alkamisesta siihen, kun tapaus päättyi vaihtoon.

Taulukko 8. Aika alaikäisten riskin alkamisesta edunvalvojan vaihtoon

Aika riskin alkamisesta edunvalvojan vaihtoon (vuosia)	Tapausta	Osuus kaikista, %
0	1	3 %
1	4	11 %
2	5	14 %
3	8	22 %
4	5	14 %
5	6	17 %
6 tai useampi vuosi	7	19 %
tapausten lukumäärä	36	100 %

4.6 Täysi-ikäisten päämiesten suhde edunvalvojaan

Taulukosta 9 on nähtävissä, ketkä hoitivat täysi-ikäisen asioita, kun vuositilissä oli ilmennyt ongelmia. Melkein puolessa tutkimusjoukon tapauksista edunvalvoja oli päämiehen lapsi. Hyvänä kakkosenä oli vanhempi ja kolmantena sisarus. Lähiomainen on usein luonnollinen valinta edunvalvojan tehtävään. Hän tuntee päämiehen tarpeet yleensä parhaiten.

Taulukko 9. Täysi-ikäisten edunvalvoja

Edunvalvojan suhde päämieheen	Arvo esiintyi, lukumäärä
vanhempi	31
lapsi	46
sisarus	24
sukulainen	10
puoliso	9
muu (ystävä, naapuri, juristi)	7
tapausten lukumäärä	127

4.7 Täysi-ikäisten omaisuus ja tulot

Täysi-ikäisten riskitileissä omaisuuden lajeja oli monia, kuten taulukosta 10 on nähtävissä. Useimmin omaisuus koostui vain pankkitilistä ja asunnosta. Päämiehillä oli saatavia, mikä viittaa rahojen lainaamiseen. Myös kuolinpesäosuuksia oli muutamia. Omaisuuden laadusta ei ole tietoa, jos edunvalvoja ei ollut toimittanut maistraattiin omaisuusluetteloja eikä vuositilejä (2 tapausta).

Taulukko 10. Täysi-ikäisten omaisuuden laatu

Omaisuuden laatu	Toistuminen, kerta	Osuus kaikista, %
pankkitili	124	40,0 %
saatava	30	10,0 %
osuus kuolinpesään	25	8,0 %
kiinteistö	22	7,0 %
rahasto-osuuksia	10	3,0 %
asunto-osake	48	16,0 %
rakennus	2	0,5 %
metsäkiinteistö	3	1,0 %
säästövakuutus	14	5,0 %
arvopaperi	18	6,0 %
velka	3	1,0 %
laina	5	2,0 %
ei tietoa	2	0,5 %
	306	100,0 %
tapausten lukumäärä	127	

Seuraavaksi tutkittiin täysi-ikäisten päämiesten omaisuuden arvoa. Täysi-ikäisten varallisuus jäi alle 300 000 euron.

Yläneljänneksen perusteella 75 %:lla täysi-ikäisistä oli alle 262 000 euron arvoinen omaisuus. Täysi-ikäisten varallisuuden keskihajonta on suuri, mikä johtuu nollavarallisuuksista ja toisaalta yhdeksästä miljoonaomaisuudesta. Omaisuus on merkitty nollassi, jos maistraattiin ei ollut annettu vuositiliselvitystä (2 tapausta) tai päämiehen ainoana omaisuutena oleva pankkitili oli edunvalvojan omistuksessa (3 tapausta).

Tutkimusjoukossa olevien täysi-ikäisten säännöllisten vuositulojen keskiarvo oli 18 672 euroa. Yläneljänneksen perusteella 75 %:lla täysi-ikäisistä oli alle 20 700 euron vuositulot (< 1 725 €/kk). Summaan sisältyvät eläkkeet, mahdolliset korko-, vuokra- ja osinkotulot sekä kaikki tiedossa olevat etuudet, kuten asumistuki ja hoitotuki. Viidellä täysi-ikäisellä oli yli 30 000 vuositulot. He saivat eläkkeen lisäksi vuokratuloa. Vanhusten laitoshoitomaksut määräytyvät saatujen tulojen perusteella. Mitä suuremmat tulot, sitä suuremmat hoitomaksut. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeiden (2019) mukaan hoitomaksu voi olla enintään 85 % nettotuloista. Laitoshoidossa olevilla vanhuksilla jäi harvoin tuloja säästöön. Taulukosta 11 on luettavissa tutkimusjoukossa olevien täysi-ikäisten varat ja vuositulot yksityisen edunvalvojan aikana.

Taulukko 11. Täysi-ikäisten varat ja tulot

	Varat käypä arvo (€)	Vuositulot /netto (€)
keskiarvo	358 601	18 672
mediaani	84 000	16 000
pienin	0	0
suurin	11 800 000	139 400
alaneljännes	18 000	12 000
yläneljännes	262 000	20 700
keskihajonta	1 187 893	14 550
tietoja ei ole annettu tai varoja/tuloja ei ole	5 tapausta	4 tapausta
tapausten lukumäärä	127	127

4.8 Täysi-ikäisten omaisuuden hoitamisen riskit

Omaisuuden hoitamisessa havaitut riskit luokiteltiin tutkimuksessa kolmeentoista eri syyhyn: perinnönjakoon, rahankäyttöön, vuositiliin, ulosottoon, lainaan, lupaan, omistukseen, lahjaan, päämiehen omaan toimintaan, yhteistalouteen, edunvalvojan palkkioon, käsittelyn viivästymiseen ja tapauskohtaiseen harkintaan. Saman päämiehen edunvalvonnan aikana oli voinut tulla esiin erilaisia omaisuuden hoitamiseen liittyviä riskejä. Tutkimuksessa luokittelu tehtiin kuitenkin sen riskin perusteella, mikä oli ensimmäinen ja suurin syy siihen, miksi vuositili oli siirretty tai jäänyt riskialttiiden vuositilien vaativuusluokkaan.

Täysi-ikäisten omaisuuden hoitamisessa ei ollut ulosottoon tai tapauskohtaiseen harkintaan liittyviä riskitapauksia.

Neljätoista riskitapausta johtui käsittelyn viivästymisestä. Vuositili oli tarkastettu myöhässä tai riskiä ei ollut ensin havaittu aiemmissa vuositileissä.

Laina oli yleisimmin esiintyvä riskin syy (27,7 %). Päämiehen rahavaroja oli lainattu ilman maistraatilta saatua lupaa. Koska tutkimusjoukon vuositulot olivat normaalit, eivätkä tulot juuri kerryttäneet säästöjä, oli raha otettu yleensä kerralla vanhoista säästöistä. Viidessätoista tapauksessa oli kyse siitä, että edunvalvoja oli käyttänyt asemaansa suunnitelmallisesti väärin ja nostanut ison summan rahaa omiin tarkoituksiinsa. Näistä kymmenen oli jo päättynyt edunvalvojan vaihtoon.

Rahankäyttö oli niukasti toiseksi yleisin syy täysi-ikäisten vuositilien riskialttiuteen. Edunvalvojan tehtävä on huolehtia, että päämiehen talous pysyy tasapainossa. Päämiehen omaisuus vaarantuu, jos päämies velkaantuu, tulot tai säästöt eivät riitä menoihin tai edunvalvoja käyttää rahaa epäselviin kohteisiin tai itseensä. Vuositilistä tulee silloin riskitili rahankäytön vuoksi. Rahankäytön epäselvyyksissä kyse oli tavallisimmin käteisnostoista, eikä käteisvarojen käytöstä oltu annettu selvitystä. Seuraavaksi eniten epäselvyyksiä aiheuttivat päämiehelle kuulumattomat laskut tai tositteiden puute. Lisäksi päämiehen laskuja maksettiin myöhässä.

Vuositileihin liittyviä ongelmia oli 15:ssä riskialttiissa tilissä. Näistä yhdeksässä vuositilit olivat tulematta. Muista puuttuivat tositteet täysin taikka vuositilissä ei ilmoitettu kaikkea valvonnan alle kuuluvaa omaisuutta.

Holhustoimilain 35 §:n mukaan edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehen omaisuutta. Edunvalvonnassa oleva henkilö ei kykene itse hoitamaan raha-asioitaan tai ymmärrä rahan arvoa. Tästä syystä laki rajoittaa lahjojen antamista. Edunvalvoja ei saa antaa lahjoja omasta aloitteestaan. Vuositilissä on selkeä riski, jos päämiehen omaisuus pienenee rahalahjojen vuoksi. Lahjoituksiin liittyviä riskejä oli vähän (4) suhteessa riskialttiiden vuositilien määrään (127). Tässä on kuitenkin huomioitava, että luokittelu eri syihin tehtiin ensimmäisen ja suurimman riskin perusteella. Pieniä lahjoituksia ilmeni myös muiden riskien kanssa yhdessä. Kaikki päämiehen antamat lahjat eivät ole riskejä. Vuositilien tarkastajan pitää osata arvioida lahjan tavanomaisuus ja päämiehen kyky ymmärtää lahjan antaminen.

Omistusriskeihin listattiin tapaukset (14), joissa päämiehen eläkkeet ja hoitotuki menivät jonkun muun tilille tai omaisuutta ei ollut merkitty päämiehen omistukseen. Esimerkiksi päämiehen osuutta asuntokaupparahoista ei ollut talletettu päämiehen tilille tai päämies oli maksanut rakennuksen, joka seiso i edunvalvojan tontilla, mutta rakennuksesta ei ollut tehty omistusasiakirjaa. Lähtökohtaisesti kiinteistöllä olevat rakennukset kuuluvat maanomistajalle.

Täysi-ikäinen päämies voi edunvalvojan rinnalla tehdä itse oikeustoimia, ellei hänen toimintakelpoisuuttaan ole rajoitettu. Päämies voi aiheuttaa itse omalla toiminnallaan riskin oman omaisuutensa säilymiselle, jos hän toimii edunvalvojan selän takana ja sitoutuu erilaisiin pikavippeihin tai lehtitilauksiin ja velkaantuu. Tutkimusjoukossa oli yksi tällainen päämiehen itsensä aiheuttama riski ja siinä edunvalvoja oli ryhtynyt toimenpiteisiin päämiehen toimintakelpoisuuden rajoittamiseksi.

Yhteistalouteen liittyvä riski tulee kysymykseen silloin, kun päämies asuu yhdessä jonkun kanssa ja toinen osapuoli hyötyy tilanteesta taloudellisesti. Vanhat pariskunnat esimerkiksi ovat tottuneet jakamaan kaiken: pankkitilit ovat yhteisiä ja kaikesta on päätetty yhdessä. Vaikka edunvalvonnan tarkoitus ei olekaan hankaloittaa elämää, tuo se elämään tietyn muutoksen, kun toinen osapuoli ei pysty päättämään yhteisistä asioista. Maistraatin tehtävä on valvoa, että päämiehen omat menot tulevat ensin hoidetuiksi ja vasta sen jälkeen puolison elättäminen. Neljässä tapauksessa päämiehelle oli tullut yhteistalouden takia maksuvaikeuksia. Muissa tapauksissa (4) päämiehestä oli muuten hyödytty taloudellisesti.

Lupariskeihin luokiteltiin tapaukset, joissa luvanvaraiseen oikeustoimeen ei ollut haettu maistraatin lupaa. Kolmessa tapauksessa lupa oli hakematta, eikä oikeustoimesta ollut tullut pätevää. Yhdessä tapauksessa kiinteistö oli ostettu ja lupaa haettu jälkikäteen. Maistraatin lupapäätös oli kuitenkin kielteinen ja edunvalvoja oli valittanut päätöksestä hallinto-oikeuteen.

Täysi-ikäisen päämiehen edunvalvojalla on oikeus palkkioon tekemästään työstä. Palkkion pitää olla kohtuullinen suhteessa päämiehen tuloihin ja varallisuuteen. Edunvalvojan palkkio aiheuttaa riskitilanteen silloin, kun edunvalvojan nostamaan palkkioon liittyy laskutusepäselvyyksiä tai sen suuruusluokka ei ole oikea. Suuruusluokan määrittelyssä auttaa valtioneuvoston asetus ja maistraatin verkkosivuilta löytyvä palkkiolaskuri, joka ottaa asetuksessa säädetyt kohdat huomioon. Tutkimusjoukossa oli yksi ylisuureen palkkioon liittyvä riskitapaus. (Valtioneuvoston asetus edunvalvojan palkkion suuruudesta 696/2012; Maistraatti 2019.)

Perinnönjako oli riskin syynä silloin, kun kuolinpesää oli jaettu ilman maistraatin lupaa tai kuolinpesän omaisuuden hoitamiseen liittyi ongelmia. Kuolinpesän tilanteesta ei esimerkiksi oltu annettu selvitystä, tai varoja oli käytetty muuhunkin kuin kuolinpesälle kuuluviin maksuihin. Näitä oli kolme. Taulukossa 12 on esitetty riskien luokittelut ja tapausten lukumäärät.

Taulukko 12. Täysi-ikäisten riskin syy

Riskin syy	Tapausten lukumäärä	Osuus kaikista, %
laina	39	27,7 %
lahja	4	2,8 %
rahankäyttö	38	27,0 %
vuositili	15	10,7 %
omistus	14	9,9 %
päämiehen oman toiminta	1	0,7 %
yhteistalous	8	5,7 %
lupa	4	2,8 %
edunvalvojan palkkio	1	0,7 %
perinnönjako	3	2,1 %
käsittelyn viivästyminen	14	9,9 %
ulosotto	0	0,0 %
tapauskohmainen harkinta	0	0,0 %
	141	100,0 %
tapausten lukumäärä	127	

4.9 Riskien alkamisajankohta täysi-ikäisten omaisuudessa

Riskin alkamisajankohta laskettiin samoin kuin alaikäisillä. Täysi-ikäisten kohdalla on otettava huomioon, että edunvalvojalla on alkujaan lakimääräistä edunvalvojaa parempi kuva tehtävänsä luonteesta.

Suurin osa riskeistä havaittiin ensitilin yhteydessä. Riskejä havaittiin myös monta vuotta edunvalvonnan alkamisen jälkeen (22 tapausta). Nämä riskit olivat syntyneet edunvalvojan omassa taloudellisessa tilanteessa tapahtuneiden muutosten seurauksena tai kun päämiehen omaisuuden laatu oli muuttunut kiinteästä rahaksi esim. asuntokauppojen yhteydessä. Näissä pitkään valvonnassa olleissa tapauksissa maistraatti oli joko ryhtynyt toimenpiteisiin edunvalvojan vaihtamiseksi tai pyytänyt tositteellisen selvityksen rahankäy-

töstä. Vaikka rahankäytöstä oli saatu asianmukainen selvitys, oli vuositili jätetty riskialttiiden luokkaan. Vaativuusluokka oli jätetty muuttamatta todennäköisesti siksi, että varmistutaan, ettei riski uusiudu. Taulukon 13 mukaan yli 56 % tehtävään määrättyjen edunvalvojien tekemien vuositilien riskeistä ilmaantui kahden-kolmen ensimmäisen edunvalvontavuoden aikana.

Taulukko 13. Täysi-ikäisten riskin alkamisajankohta

Riski havaittiin ensi kerran	Tapausten lukumäärä	Osuus kaikista, %	
omaisuusluettelo	5	4,0 %	
ensitili	54	42,5 %	
vuositili 2	15	12,0 %	56,5 %
vuositili 3	9	7,0 %	
vuositili 4	10	8,0 %	
vuositili 5	4	3,0 %	
vuositili 6	4	3,0 %	
vuositili 7	4	3,0 %	
vuositili 8 tai sitä myö- häisempi	22	17,5 %	
tapausten lukumäärä	127	100,0 %	

4.10 Maistraatin toimenpiteet täysi-ikäisten riskitapauksissa

Maistraatin toimenpiteet luokiteltiin kahdeksaan eri luokkaan: huomautus, täydennyspyyntö, vuositilin karhuaminen, edunvalvojan vaihto, sijaisen määrääminen, neuvonta, riskitön ja ei toimenpiteitä. Samalle edunvalvojalle oli voitu käyttää useampaa toimenpidettä.

Täysi-ikäisten vuositilien tarkastuksessa eniten käytössä ollut toimenpide oli huomautus. 32 % kaikista toimenpiteistä oli huomautuksia. Huomautukseen kirjoitettiin esimerkiksi: ”Seuraavassa vuositilissä tulee antaa tositteellinen selvitys kuolinpesän tilanteesta.”

Vuosibileissä havaittuihin riskeihin oli vastattu myös pyytämällä täydennystä (20,5 %), karhuttu vuositiliä (17 %) tai ryhdytty toimenpiteisiin edunvalvojan vaihtamiseksi (17 %). Vaihtoon oli päädytty 59:ssä tapauksessa 127:stä. Neuvontaa oli käytetty 8 prosentissa kaikista toimenpiteistä. Täysi-ikäisten kohdalla maistraatti oli käyttänyt jokaisessa edunvalvontatapauksessa vähintään yhtä toimenpidettä.

Tutkijan näkemyksen mukaan kahdeksassa tapauksessa ei ollut enää riskiä, vaan tilanne oli korjaantunut. Näistä yksi vuositili oli perusteltua jättää riskialttiiden vaativuusluokkaan tarkkailua varten. Taulukosta 14 selviävät tarkemmin maistraatissa käytetyt toimenpiteet.

Taulukko 14. Maistraatin toimenpiteet täysi-ikäisten kohdalla

Toimenpide	Toistuminen, kerta	Osuus kaikista, %
huomautus	112	32,0 %
täydennyspyyntö	71	20,5 %
vuositilin karhuaminen	58	17,0 %
edunvalvojan vaihto	59	17,0 %
sijaisen määrääminen	12	3,5 %
neuvonta	27	8,0 %
riskitön	8	2,0 %
ei toimenpiteitä	0	0,0 %
	348	100,0 %
tapausten lukumäärä	127	

Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin niiden 59:n tapauksen aikajanaa, joissa maistraatti oli päätenyt edunvalvojan vaihtamiseen. Taulukosta 15 on luettavissa vuosissa kulunut aika riskin alkamisesta siihen, kun tapaus päättyi vaihtoon. Suurin osa vaihdoista tapahtui kolmen ensimmäisen edunvalvontavuoden aikana.

Taulukko 15. Aika täysi-ikäisten riskin alkamisesta edunvalvojan vaihtoon

Aika riskin alkamisesta edunvalvojan vaihtoon (vuosia)	Tapausta	Osuus kaikista, %
0	2	3 %
1	12	20 %
2	13	22 %
3	14	24 %
4	7	12 %
5-18	11	19 %
tapausten lukumäärä	59	100 %

Ennen edunvalvojan vaihtamista maistraatti oli yrittänyt saada edunvalvojalta puuttuvia tietoja ja ohjata edunvalvojaa korjaamaan vuositulissa havaitut ongelmat. Toimenpiteinä olivat silloin täydennyspyynnöt ja huomautukset. Kahdeksassa tapauksessa maistraatti oli kutsunut edunvalvojan maistraattiin selvittämään asioita. Vaihtoon päätyneille tapauksille oli tyypillistä, että vuositilejä oli myös karhuttu. Edunvalvoja ei ollut toimittanut enää vuositilejä. Maistraatti ei tästä syystä ollut pystynyt valvomaan omaisuuden hoitamista tarkoituksen mukaisella tavalla, jolloin oli päädytty edunvalvojan vaihtamiseen.

5 Tutkimustulokset

Opinnäytetyön pääongelmana oli, miten yksityisten edunvalvojen aikaansaamia riskejä omaisuuden hoitamisessa voidaan ennaltaehkäistä edunvalvonnassa. Vastauksen saamiseksi oli ensin selvitettävä, millaisia riskejä vuositileistä käy ilmi, milloin riskit esiintyvät ensimmäisen kerran edunvalvonnan alkamisesta ja millaiseen omaisuuteen riskit liittyvät. Riskeihin pystytään vastaamaan, kun tunnistetaan ensin riskejä synnyttävät tekijät. Tähän voi käyttää apuna tilintarkastusriskin mallia. Tukea saa myös holhoustoimen hyvästä tarkastustavasta, jonka mukaan päämiehen kokonaistilanteesta on saatava riittävä ja oikea kuva.

Alaikäisten edunvalvojina olivat omat vanhemmat. Lasten varallisuus jäi alle 100 000 euron ja oli useimmiten tullut perintönä. Tyypillisesti omaisuuden laatuna oli pankkitili ja osuus kuolinpesään. Suurimmalla osalla tutkimuksen alaikäisistä oli pienet tulot. Tutkimuksessa paljastui tapauksia, joissa alaikäisten varallisuuden käypää arvoa tai tulotietoja ei ollut annettu maistraatille. Perheenjäsenen taloudellisten asioiden selvittäminen valvovalle viranomaiselle voi aiheuttaa vastustusta. Toisaalta kansalaisilla on käsitys, että viranomainen saa joka tapauksessa tiedot toiselta viranomaiselta tai suoraan pankista. Suomessa kansalaisen oikeusturva on kuitenkin vahva, eikä viranomainen saa tietoja ilman erityistä syytä.

Alaikäisten riskit liittyivät eniten rahojen lainaamiseen, vuositilien laiminlyönteihin ja kuolinpesän hoitoon. Rahojen lainaaminen kertoo edunvalvojan kontrolliriskistä. Kontrolliriskiä ovat myös vuositilien laiminlyönnit, jos ne ovat tarkoituksellisia. Kuolinpesän hoitoon liittyvät riskit ovat toimintariskiä. Edunvalvonnan alussa edunvalvojalle oli lähetetty hyvä Alaikäisen omaisuuden hoitaminen -niminen ohjevihko, mutta kirjeen mukana oli paljon muitakin papereita. Saatekirjeessä voisi mainita, että ainakin ohjevihkonen kannattaa lukea. Kuolinpesäomaisuudesta voisi kysyä, milloin jako on ajankohtainen. Samalla voisi muistuttaa perinnönjaon, myös pesän rahavarojen jakamisen, luvanvaraisuudesta.

Vuositilien saaminen alaikäisten päämiesten edunvalvojilta oli yksi Espoon yksikön pulonkaula. Lakimääräiset edunvalvojat saavat tehtävänsä lain perusteella ilman, että heiltä kysytään siihen suostumusta. Vuositilintekovelvollisuus voi tuntua epämiellyttävältä perheen asioihin puuttumiselta. Vuositilin tekeminen ei ole arjen prioriteetti ja sen antaminen viivästyy. Laiminlyöntien johdosta vuositilit merkitään riskialttiiseen vaativuusluokkaan. Tekeillä oleva sähköinen ja osin automatisoitu nettipohjainen vuositilijärjestelmä tulee varmasti helpottamaan ongelmaa tulevaisuudessa. Järjestelmä esitäyttää perustiedot sähköiseen vuositiliin edunvalvojan puolesta. Se nopeuttaa, helpottaa ja voisi jopa muis-

tuttaa edunvalvojaa vuositilin tekemisestä ja antaa automaattisen vastaanottokuittauksen. Valtakunnallisten karhukirjeiden sisältöä olisi hyvä muokata asiakaslähtöisemmäksi. Espoon yksikössä käytetään valtakunnallista kirjepohjaa. Kirjeiden sävy (katso kappale 2.5. Uhkasakko ja muita pakkokeinoja) voi olla syy siihen, että osa edunvalvojista ei toimita vuositilejä enää karhukirjeen saamisen jälkeen. He voivat luulla, että tehtävä annetaan jo toiselle henkilölle. Ensimmäisessä kirjeessä voisi muistuttaa, että vuositilin voi jättää jo tammikuussa ja sanktioista voisi mainita vasta toisessa kirjeessä. Valtakunnallisten karhukirjeiden muokkaaminen tullee kehittämistyöryhmän agendalle samalla, kun sähköinen järjestelmäkin otetaan testaukseen.

Alaikäisten omaisuuden hoitamisessa yli puolet riskeistä oli nähtävissä kolmen vuoden sisällä edunvalvonnan alkamisesta. Tämän perusteella vuositilien tarkastustoiminnassa kannattaa panostaa edunvalvonnan alkuun. Valtakunnallinen ohjeistus painottaa, että omaisuusluettelot ja ensitilit otetaan nopeasti tarkastukseen. Omaisuusluetteloiden ja ensitilien tarkastajien olisi hyvä olla kokeneita, perusteellisia ja tarkastamiseen harjaantuneita henkilöitä. Tilintarkastusriskin mallia voisi hyödyntää näiden dokumenttien läpikäymisessä. Mallin mukaan voisi arvioida päämiehen tilanteen, taustat ja olennaisen virheen mahdollisuuden. Vaativien tapausten arviot olisi hyvä kirjoittaa muistioon.

Espoon yksikössä alaikäisten riskeihin vastattiin pääosin vuositilin palautuksen yhteydessä annettavalla kirjallisella huomautuksella. Tutkimustulosten pohjalta maistraattilähtöistä neuvontaa voisi lisätä. Tällä tavalla voidaan edistää edunvalvonnan sujumista. On kuitenkin huomioitava, että tutkimustulos perustuu saatavilla olleeseen aineistoon, eikä kaikkea neuvontaa ole ehkä dokumentoitu.

Täysi-ikäisten edunvalvojana oli lähiomainen, useimmin päämiehen lapsi. Täysi-ikäisten varallisuus jäi yleensä 260 000 euron alle. Päämiesten varallisuus koostui pääasiassa rahavaroista. Osalla oli pankkitilin lisäksi asunto. Kuukausitulot, joihin sisältyivät mm. eläkkeet, asumistuki ja hoitotuki, jäivät suurimmalla osalla alle 1 725 euron.

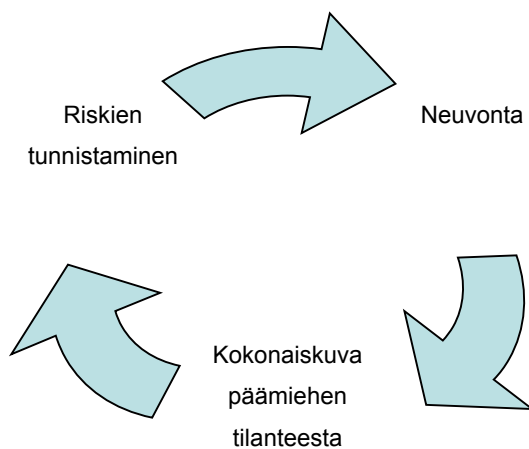
Täysi-ikäisten riskit liittyivät eniten rahojen lainaamiseen ja käyttöön. Koska edunvalvojahdokkaista kuullaan ennen tehtävään määräämistä, olisi heitä hyvä opastaa juuri näistä asioista yksityiskohtaisemmin. Kuulemisen yhteydessä voisi kertoa, miten käteisnostot selvitetään ja muistuttaa samalla tositteiden tarpeellisuudesta. Samassa yhteydessä olisi hyvä painottaa, että rahan lainaamiseen pitää hakea lupa etukäteen. Neuvonnalla voidaan vaikuttaa siihen, että edunvalvojien vaihtamisen tarve vähenee.

Espoon yksikössä täysi-ikäisten riskitapauksien joukossa oli vuositilejä, joiden käsittely oli viivästynyt. Tuleva asianhallintajärjestelmä auttaa vuositilien tarkastusjärjestyksen priorisoinnissa. Kun edunvalvoja saa vuositilin nopeasti tarkastettuna takaisin, hän tietää, onko toiminnassa ollut korjattavaa.

Täysi-ikäisten päämiesten omaisuuden hoitamisessa havaittiin riski ennen kaikkea ensitilassa. On tärkeää, että edunvalvojalta vaaditaan tarvittavat asiakirjat ja tositteet jo omaisuusluettelosta lähtien. Se on tärkeä viesti maistraatilta edunvalvojalle. Edunvalvojaa pitää tukea ja neuvoa juuri edunvalvonnan alussa, mutta myös osoittaa, että edunvalvojan toimintaa valvotaan tositteiden avulla.

Espoon yksikön toimenpiteet täysi-ikäisten riskejä vastaan olivat pääasiassa kirjallinen täydennyspyyntö ja kirjallinen huomautus. Huomautuksiin voisi lisätä selkokieltä ja luetella konkreettisesti, mitä tositteita esim. kuolinpesän tilanteen selvittämiseksi tarvitaan. Epäselviä asioita voisi kysyä vuositilien tarkastusvaiheessa myös puhelimitse, jolloin päämiehen tilanteesta ja asioiden hoidosta saa nopeasti hyvän kokonaiskuvan. Puhelimessa pystyy nopeasti arvioimaan riskin olennaisuutta ja ohjeistamaan edunvalvojaa täsmällisemmin. Ylipäättään henkilökohtainen kontakti tuo viranomaisen lähemmäksi kansalaista. Sähköposti- tai puhelinkeskusteluissa esille tulleet tiedot kannattaa dokumentoida seuraavaa vuositilien tarkastajaa varten.

Päämiehen tilanteesta on tärkeää saada hyvä kokonaiskuva, että riskien tunnistaminen onnistuu. Riskien tunnistamisen jälkeen niiden vähentämiseen valitaan parhaat keinot. Yksi tärkeimmistä riskejä ennaltaehkäisevistä keinoista on neuvonta.

Kuva 3. Vuositilien riskien ennaltaehkäiseminen

6 Pohdinta

Suurin hyöty tästä opinnäytetyöstä on mielestäni se, että vuositilien riskit luokiteltiin ja niiden määrästä on tietoa. Taulukoita voidaan hyödyntää tarkastussuunnitelman tekemisessä. Tutkimustuloksissa annetaan selkeitä ehdotuksia riskien ennaltaehkäisyyn. Työ esittelee liikeloudellisten tilinpäätösten tarkastamisessa käytetyn tilintarkastusriskin mallin, josta voi olla hyötyä myös holhoustoimen vuositilien tarkastamisessa ja riskien tunnistamisessa. Kun riskit opitaan tunnistamaan, niihin voidaan vastata ja niiden ennaltaehkäisyä pystytään kehittämään tästä eteenkin päin. Uskon, että holhoustoimen vuositilien tarkastajat saavat syvennettyä osaamistaan riskien tunnistamisesta luettuaan tämän tutkimuksen. Opinnäytetyön tekeminen vahvisti käsitystäni siitä, että holhoustoimen edunvalvonnassa on hyötyä ulkoisen laskentatoimen osaamisesta. Se auttaa arvioimaan olenaisuuden rajoja.

Vuositileistä ilmenevistä riskeistä ei ollut olemassa aikaisempaa näin syvällistä julkista tutkimusta eikä valmista riskien luokittelua. Aineisto oli laaja ja tietoa oli paljon, vaikka se rajattiin Uudenmaan maistraatin Espoon yksikköön. Aineiston läpikäyminen oli työlästä ja vei paljon aikaa. Ensimmäiset tutkimani edunvalvonnat olivat alkaneet 1970-luvulla ja viimeisimmät vuonna 2017. Paras tapa käsitellä aineistoa oli yhdistää laadullinen ja määrällinen tutkimusmenetelmä. Laadullinen tutkimusosio sisälsi tulkintoja ihmisten tekemistä merkinnöistä ja vuositileistä ilmenevistä tiedoista. Nojasin laadullisen tutkimuksen osiossa omaan ammattitaitooni ja ymmärrykseeni vuositilien tarkastajana. Apunani olivat holhoustoimesta kirjoitettu oikeuskirjallisuus ja valtakunnalliset ohjeet holhoustoimen vuositilien tarkastamisesta. Määrällisen tutkimuksen osiossa tapausten lukumäärät ja niiden suhde muihin esitettiin prosentuaalisesti ja viiden luvun yhteenvetoina. Näin saatiin esille riskialttiiden vuositilien tyypillisimmät tapaukset.

Tieteellisen tutkimuksen kriteereitä ovat luotettavuus, asianmukaisuus ja objektiivisuus. Tutkimuksen tekijänä pidin nämä mielessäni koko ajan ja tarkastelin työtäni kriittisesti. Työn luotettavuus, asianmukaisuus ja objektiivisuus palvelevat paitsi suurta yleisöä, myös omaa työyhteisöäni. Lopputuloksessa on kuitenkin otettava huomioon, että epäselvät tai monimutkaisetkin tapaukset on pitänyt luokitella. Näissä olen joutunut itse ratkaisemaan, mihin luokkaan tapaus kuuluu. Tämän olen tehnyt parhaalla ymmärrykselläni. Tuloksista ei voi vetää suoria johtopäätöksiä valtakunnallisella tasolla, mutta niitä voi hyödyntää suuntaa-antavina. Kun uusi asianhallintajärjestelmä valmistuu, on erilaisten raporttien saaminen todennäköisesti helpompaa, luvut tarkentuvat ja vuositilien tarkastuksen suunnittelua voidaan edistää entisestään.

Jos vuositileistä havaittavat riskit kiinnostavat tutkimuksen aiheena, kannattaa jatkotutkimus rajata yhden tai kahden riskityypin syvempään tutkimiseen taikka vain alaikäisten tai täysi-ikäisten tapauksiin.

Lähteet

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Halonen, K. & Steiner M. 2009. Tilintarkastusprosessi käytännössä. WSOYpro Oy. Helsinki.

HE 203/2010 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi holhoustoimesta annetun lain ja holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta.

Luettavissa:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_203+2010.pdf. Luettu: 23.3.2019.

Heikkinen, A., Heusala, A., Mäkelä, S. & Nuotio, K. 2003. Holhoustili. WSOY lakitieto. Helsinki.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Kieku. Henkilöstöhallinnon sovellus. 2019.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.

Laitia, Miikka. 2017. Yksityisten edunvalvojien valvonta. Laurea ammattikorkeakoulu.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/130364/Yksityisten%20edunvalvojien%20valvonta.pdf?sequence=1>. Luettu 17.4.2019.

Laki Digi- ja väestötietovirastosta 304/2019.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442.

Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 17.6.2016/477

Maistraatti 2019. Tietoa maistraateista. Luettavissa: <https://www.maistraatti.fi/Tietoa-maistraateista/>. Luettu: 22.3.2019.

Maistraatti 2019. Alaikäisen omaisuuden hoitaminen. Huoltajan tehtävät edunvalvojana.

Luettavissa:

<https://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Alaik%c3%a4isen%20omaisuuden%20hoitaminen.pdf>. Luettu: 22.3.2019.

Maisa. Maistraattien asianhallintajärjestelmä. 2018.

MOK 52/2010. Maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö. Ohjeita holhoustoimen tilintarkastuksesta. Itä-Suomen aluehallintovirasto.

Sarja, Mikko. 2011. Hyvä edunvalvontatapa holhoustoimessa. Defensor Legis N:o 2/2011.

Luettavissa: https://www-edilex-fi.ezproxy.haaga-helia.fi/defensor_legis/7774.pdf. Luettu 17.4.2019.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Terveysturvituksen maksut. Luettavissa:

<https://stm.fi/terveydenhuollon-maksut>. Luettu: 10.3.2019.

Terho, J. 2017. Holhoustoimen edunvalvontapalvelun tilivalvonnan asiakaslähtöinen kehittäminen – yksityiset edunvalvojat - sähköinen asiointi ja arkistointi. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Luettavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/130084/Terho_Johanna%202017.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu: 20.2.2019.

Tomperi, S. 2018. Tilintarkastus Normeista käytäntöön. 4. uudistettu painos. Edita. Helsinki.

Tuomi, L. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Tammi. Helsinki.

Valtioneuvoston asetus edunvalvojan palkkion suuruudesta (696/2012). Luettavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120696>. Luettu: 22.3.2019.

Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750.

Liitteet

Liite Vuosi- ja päätöstililomake

VUOSITILI
 PÄÄTÖSTILI

1 (4)

Tutustu huolellisesti täyttöohjeeseen.

Salessa pidettävä
Julk. (821/1998) 24 § 1 mom. 23 kohta

Maksuain sopimistietoa

1 Tilikaud

2 Päämiehen	Nimi	Henkilötunnus
	Osoite	Puhelin

3 Edunvalvojat	Nimi	Henkilötunnus
	Osoite	
	Puhelinnumerot (joista tavoitaa päivällä) ja mahdollinen sähköpostiosoite	
	Nimi	
	Osoite	
	Puhelinnumerot (joista tavoitaa päivällä) ja mahdollinen sähköpostiosoite	

4 Yleiskatsaus	Merkitävät päämiehen puolesta tehdyt oikeustoimet ja muut tapahtumat kuten kiinteistön kauppa, perinnön tai lahjon saaminen, perinnönjako, asunnon vuokraaminen ja vakuuden antaminen päämiehen varoista (päivämäärä ja selvitys oikeustoimista)
	Päämiehen asumislainne tilikautena
	Käyttövaraterve-tilanne tilikautena

04.793240018

Ohje lukujen syöttämiseen: Älä kopioi lukuja, kirjoita itse luvut laukukoon. Älä käytä itse tuhaterottimia (pieno, pikku, välilyönti) lukuihin (MS Excel voi itse lisätä tuhaterottimia, riippuen asetuksista). Tarkasta loppusummat.

VARAT		Arvo kauden alussa €	Arvo kauden lopussa €	Määrästrahin merkinnät
5	Kiinteistöt			
	☐ ☐			
6	Asunto-osakkeet ja muut huoneistot			
	Onko kiinteistö päämiehen käytössä? Kyllä Ei			
	☐ ☐			
7	Muut arvopaperit			
8	Osuudet kuolinpesässä (tarvittaessa eri kate)			
9	Osuudet henkilöyhtiössä/yrityksessä			
10	Pankkitalletukset ja säästö- vakuutukset			
	Päämiehen omassa käytössä oleva pankkitili			
11	Muut saatavat			
12	Käteinen raha			
13	Irtaimisto			
	☐ Irtaimistosta edellisen kaudella			
Varat yhteensä		0,00	0,00	
VELAT		Arvo kauden alussa €	Arvo kauden lopussa €	Määrästrahin merkinnät
14	Pankkilainat			
15	Muut velat			
16	Takaukset ja vastuut muiden veloista			
Velat yhteensä		0,00	0,00	

TULOT		Arvo kaudessa yhteensä €	Maistraatin merkinnät
17 Palkka- ja eläketulot sekä etuudet (netto)			
18 Vuokratulot (brutto)			
19 Osinkotulot			
20 Korkotulot			
21 Muut tulot			
Tulot yhteensä tilikaudessa		0,00	
MENOT		Arvo kaudessa yhteensä €	Maistraatin merkinnät
22 Käyttövarat	Käyttövarat on luovutettu ☐ pää- miehelle ☐ hoito- laitokselle ☐ <small>(Sen lisäksi näin, jos käyttövarat on luovutettu)</small>		
23 Elinkustan- nukset			
24 Hoitomaksut			
	Onko päämies laitos- vai avohoidossa? ☐ Laitoshoidossa ☐ Avohoidossa		
25 Vuokramenot ja yhtiövastikkeet	Omassa käytössä oleva huoneisto Vuokrattu huoneisto		
26 Velanholto- menot			
27 Verot			

		Arvo kaudessa yhteensä €	Malstraatin merkinnät
28 Muut menot tilikaudella			
Menot yhteensä tilikaudessa		0,00	

EDUNVALVOJAN PALKKIO JA KULUKORVAUS TILIKAUDELTA

29 Edunvalvojan palkkio	Nostettu tilikaudella ☐ Kyllä ☐ Ei (merkitään velaksi)		
	Edunvalvoja luopuu palkkivaatimuksesta tilikauden osalta ☐ Kyllä ☐ Ei		
30 Edunvalvojan kulukorvaus	Nostettu tilikaudella ☐ Kyllä ☐ Ei (merkitään velaksi)		
	Edunvalvoja luopuu kulukorvausvaatimuksesta tilikauden osalta ☐ Kyllä ☐ Ei		

EDUNVALVOJIEN ALLEKIRJOITUKSET

Päiväys	Palkkija päivämäärä
Allekirjoitukset	

TILIN TARKASTAMINEN (Malstraatti täyttää)

Malstraatin merkinnät	☐ Alla olevat merkinnät on otettava huomioon seuraavassa vuositilissä		☐ Päätöksiin huomautukset		
	☐ Erillinen lausunto on tarkastetun tilin liitteenä.				
	☐ Kuulirapsan osalta pyydetään erillinen liite, joka tulee palauttaa seuraavan vuosiliin yhteydessä.				
Maksu tarkastuksesta	Euroa	Huomioon otetut alennukset:	☐ Yleispirteinen til	☐ Aikainen päämies	☐ Tilikausi alle puoli vuotta
Päiväys ja tarkastajan allekirjoitus	Päiväys (palkkija ja päivämäärä)				
	Allekirjoitus				
	Virka-asema ja nimen salvennys				